

Piotr Lemaniak*, Waław Pogorzelski**

Wyniki badań na wielokulturowym stanowisku w Gorzowie Wielkopolskim-Karninie, stanowisko 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie

Abstract

Lemaniak P., Pogorzelski W. 2013. Results of archaeological excavations at the multi-cultural site in Gorzów Wielkopolski-Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. *Raport 8*, 163-190.

The article presents the results of archaeological excavations at the site 197 in Gorzów Wielkopolski-Karnin, related to the construction of the S-3 motorway between Gorzów Wielkopolski and Międzyrzecz. The area of 71.5 revealed relics of 313 features. The works led to the discovery of six settlement phases of the site connected with the Lengyel culture, the Lusatian culture, the Jastorf culture, the Przeworsk culture, as well as the Early Middle Ages and the early modern period.

Keywords: Lengyel culture, Lusatian culture, Jastorf culture, Przeworsk culture, 3rd-5th period of the Bronze Age, Early Iron Age, early Middle Ages, early modern period, burial ground, settlement

Stanowisko odkryto podczas badań powierzchniowych prowadzonych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski w 1986 roku. Na obszarze AZP 46-12 otrzymało ono numer 63, a w ramach miejscowości 197. Zweryfikowane zostało w 2006 roku w trakcie badań powierzchniowo-sondażowych kierowanych przez A. Jaszewską i S. Groblicę. Z obszaru o powierzchni około 5 ha zebrano wtedy: 1 fragment ceramiki datowanej szeroko na okres pradziejowy, 12 fragmentów z epoki brązu (kultura lużycka) oraz 13 fragmentów z okresu nowożytnego.

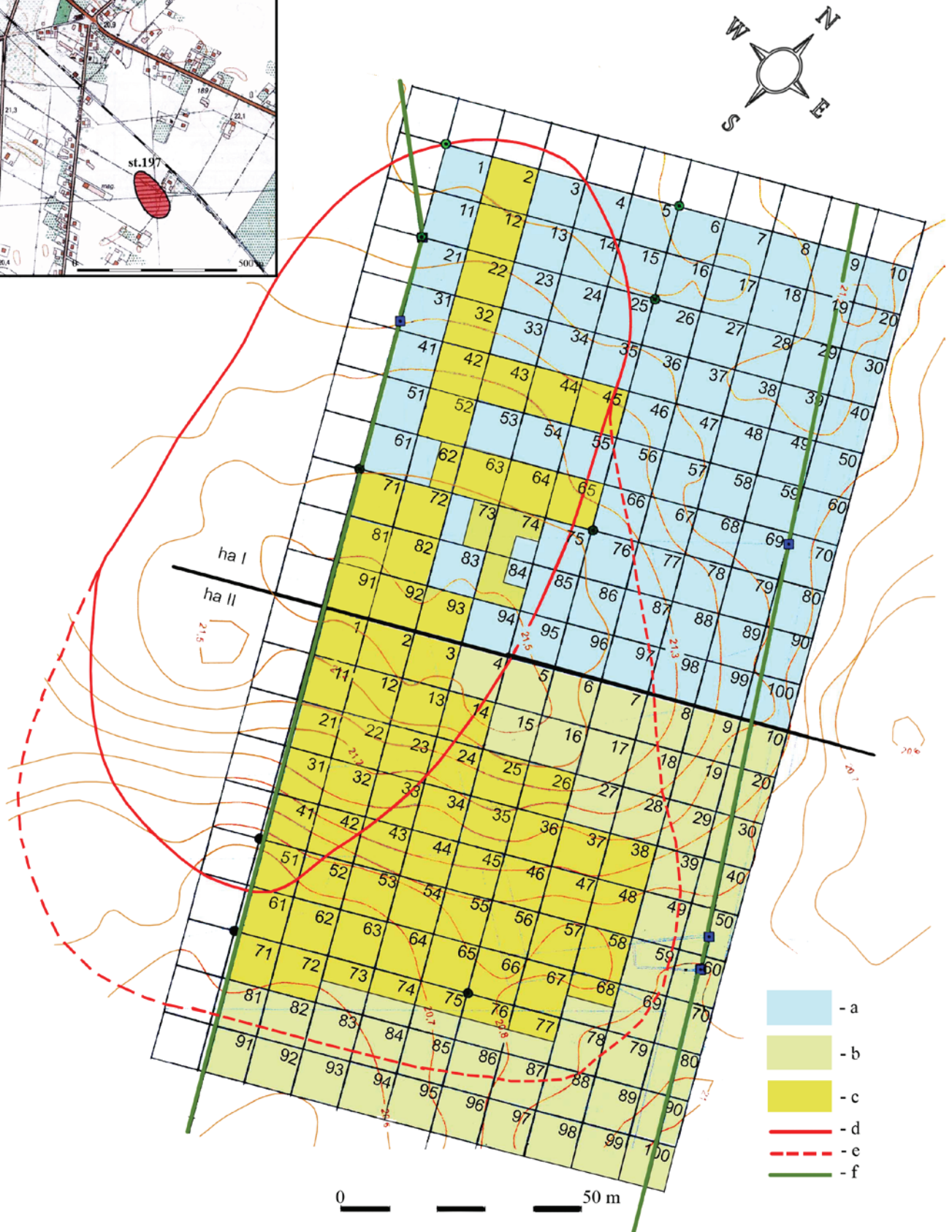
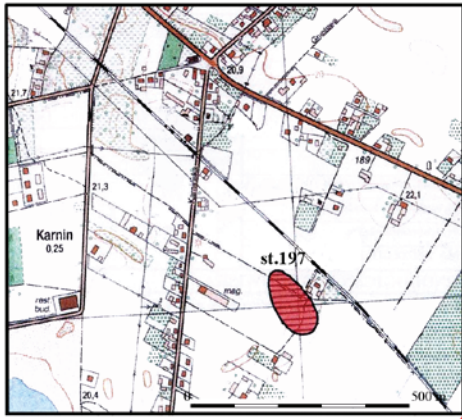
Uwzględniając podział geograficzny Polski, obszar stanowiska zlokalizowany jest w obrębie Kotliny Gorzowskiej, stanowiącej fragment Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej, która powstała w okresie ostatniego zlodowacenia i która odprowadzała wody glaciofluwialne na zachód. Kotlina, będąca rozległą formą wklęsłą oddzielającą Pojezierze Południowo-Pomorskie oraz Chełmińsko-Toruńskie od Lubuskiego i Wielkopolskiego, powstała z połączenia pod Santokiem dolin Warty i Noteci. W części wschodniej doliny te rozdziela

szerokie międzyrzecze, zbudowane z piasków glaciofluwialnych, na powierzchni których uformowały się wały wydymowe, natomiast zachodnią część, w przeszłości silnie zabagnioną, tworzy niski taras łąkowy o szerokości do 12 km (Kondracki 1978, 291).

Na podstawie przeprowadzonych na stanowisku badań archeologicznych można wnioskować, że istniejące tu warunki środowiska geograficznego sprzyjały zasiedlaniu tego terenu oraz najbliższej okolicy przez społeczności różnych kultur w różnych okresach chronologicznych. Najwyższym fragmentem całego obszaru była jego część centralna. W kierunku północnym teren opadał łagodnie (różnica wynosiła do 0,20 m), natomiast spadek w kierunku południowym był bardziej wyraźny i dochodził do 0,60 m. Na południowy wschód od stanowiska, w odległości 250 m od jego krawędzi, płynął w przeszłości małych rozmiarów ciek, pełniący dziś rolę rowu odwadniającego. Gleba w centrum i fragmencie północnym była lekka, z małą zawartością próchnicy, natomiast w części południowej średniozwięzła, z większą zawartością urodzajnej próchnicy.

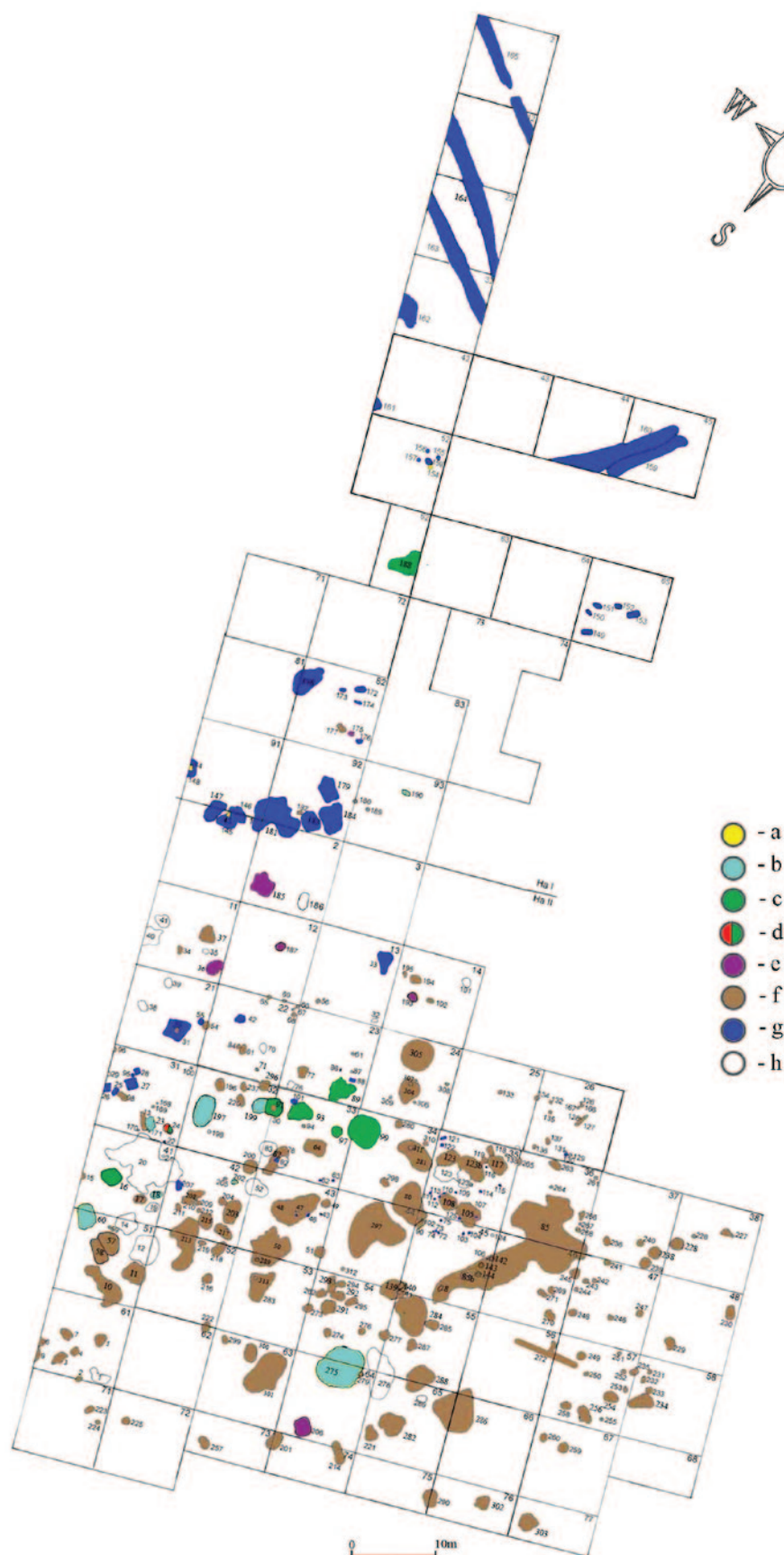
* e-mail: piotrlemaniak@gazeta.pl

** Muzeum Archeologiczno-Historyczne, ul. Brama Brzostowska 1, 67-200 Głogów, e-mail: muzeum-glogow@neostrada.pl

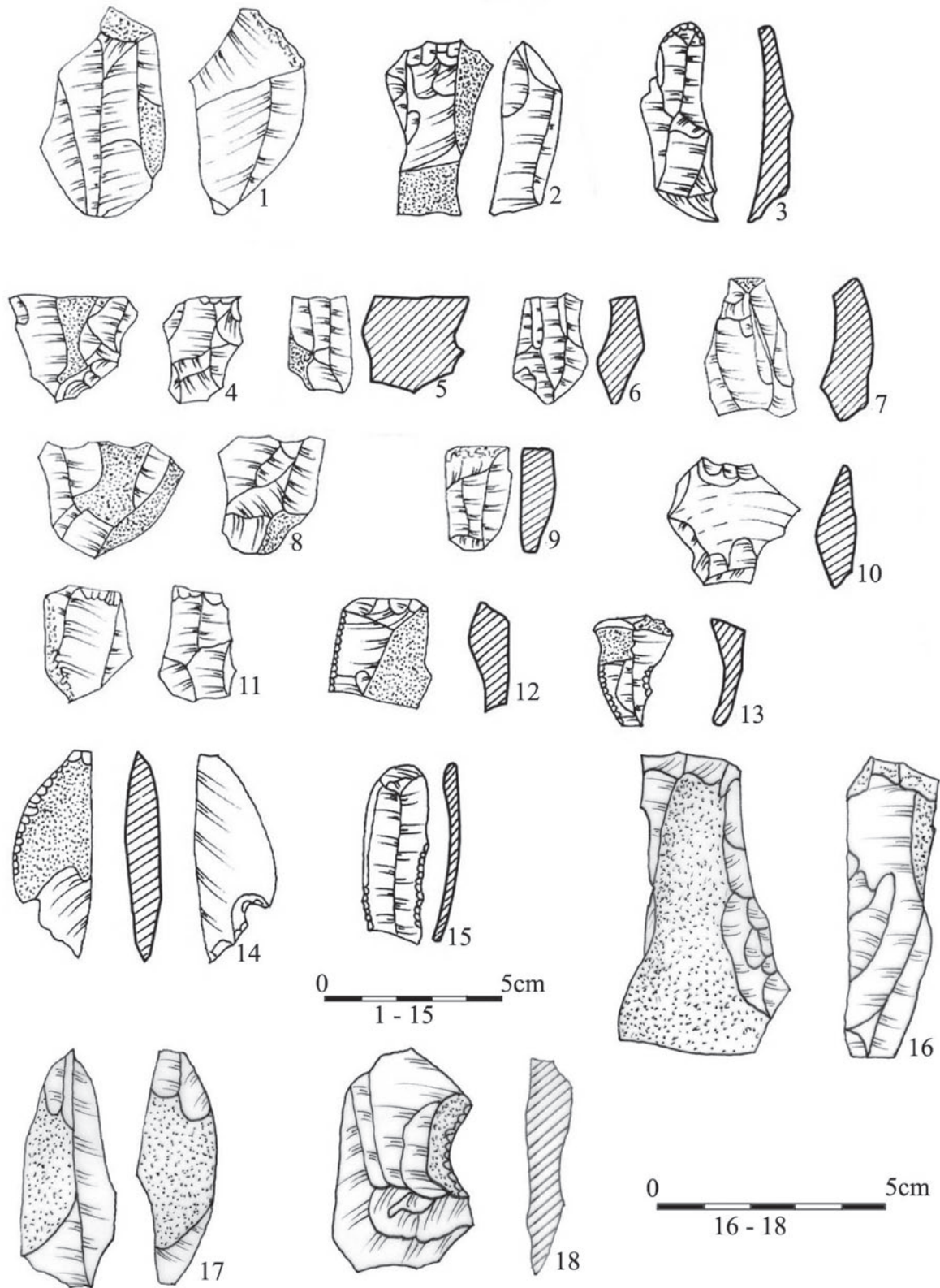
Ryc. 1. Górzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Górzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Lokalizacja stanowiska na mapie oraz podział przestrzeni badawczej. (a) ha I; (b) ha II; (c) obszar przebadany; (d) zasięg stanowiska wg danych archiwalnych; (e) zasięg stanowiska po korekcie dokonanej po zakończonych badaniach; (f) linie rozgraniczające zasięg inwestycji

Fig. 1. Górzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Górzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Location of the site on the map and division of the excavation space. (a) ha I; (b) ha II; (c) investigated area; (d) scope of the site according to archival data; (e) scope of the site following a correction after the finished research; (f) borders of the investment

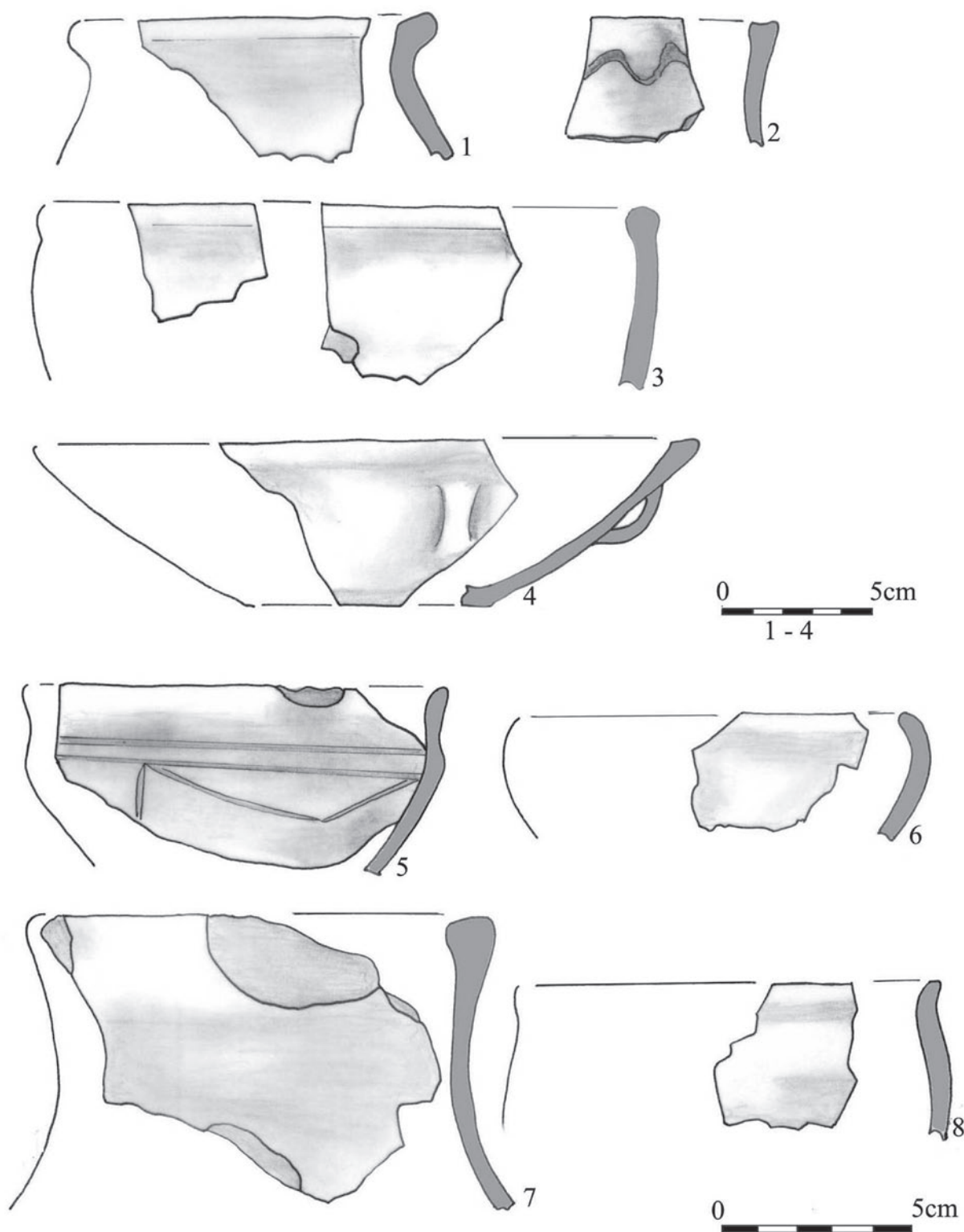
Ryc. 2. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Lokalizacja obiektów archeologicznych w obrębie badanych arów. (a) kultura łużycka; (b) kultura jastorfska; (c) kultura przeworska; (d) obiekt neolityczny zniszczony przez obiekt kultury przeworskiej; (e) wczesne średniowiecze; (f) pradzieje; (g) okres nowożytny; (h) chronologia nieokreślona

Fig. 2. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodship. Location of features in the investigated area. (a) Lusatian culture; (b) Jastorf culture; (c) Przeworsk culture; (d) Neolithic feature destroyed by a feature of the Przeworsk culture; (e) early Middle Ages; (f) pre-history; (g) early modern period; (h) unspecified chronology

Ryc. 3. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Neolit. Wybrane zabytki krzemienne. (1) ha I ar 91; (2) ha II ar 13 warstwa III; (3) ha II ar 13 warstwa V; (4) ha II ar 13; (5) ha I ar 91, sondaż 1; (6) ha II ar 23, ćw. b warstwa III; (7) ha II ar 43; (8) ha II ar 22 warstwa II; (9) ha II ar 13 warstwa VI; (10) ha II ar 21 warstwa kulturowa; (11) ha II ar 23 warstwa I; (12) ha II ar 33 ćw. c, warstwa III; (13) ha II ar 25 warstwa kulturowa; (14) ha II ar 24 warstwa kulturowa; (15) ha II ar 25 warstwa kulturowa; (16) ha II ar 23 ćw. a, warstwa III; (17) ha II ar 16; (18) ha II ar 22 ćw. c, warstwa III

Fig. 3. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Neolithic. Selected flint relics. (1) ha I are 91; (2) ha II are 13 layer III; (3) ha II are 13 layer V; (4) ha II are 13; (5) ha I are 91, survey 1; (6) ha II are 23, quarter b layer III; (7) ha II are 43; (8) ha II are 22 layer II; (9) ha II are 13 layer VI; (10) ha II are 21 cultural layer; (11) ha II are 23 layer I; (12) ha II are 33 quarter c, layer III; (13) ha II are 25 cultural layer; (14) ha II are 24 cultural layer; (15) ha II are 25 cultural layer; (16) ha II are 23 quarter a, layer III; (17) ha II are 16; (18) ha II are 22 quarter c, layer III

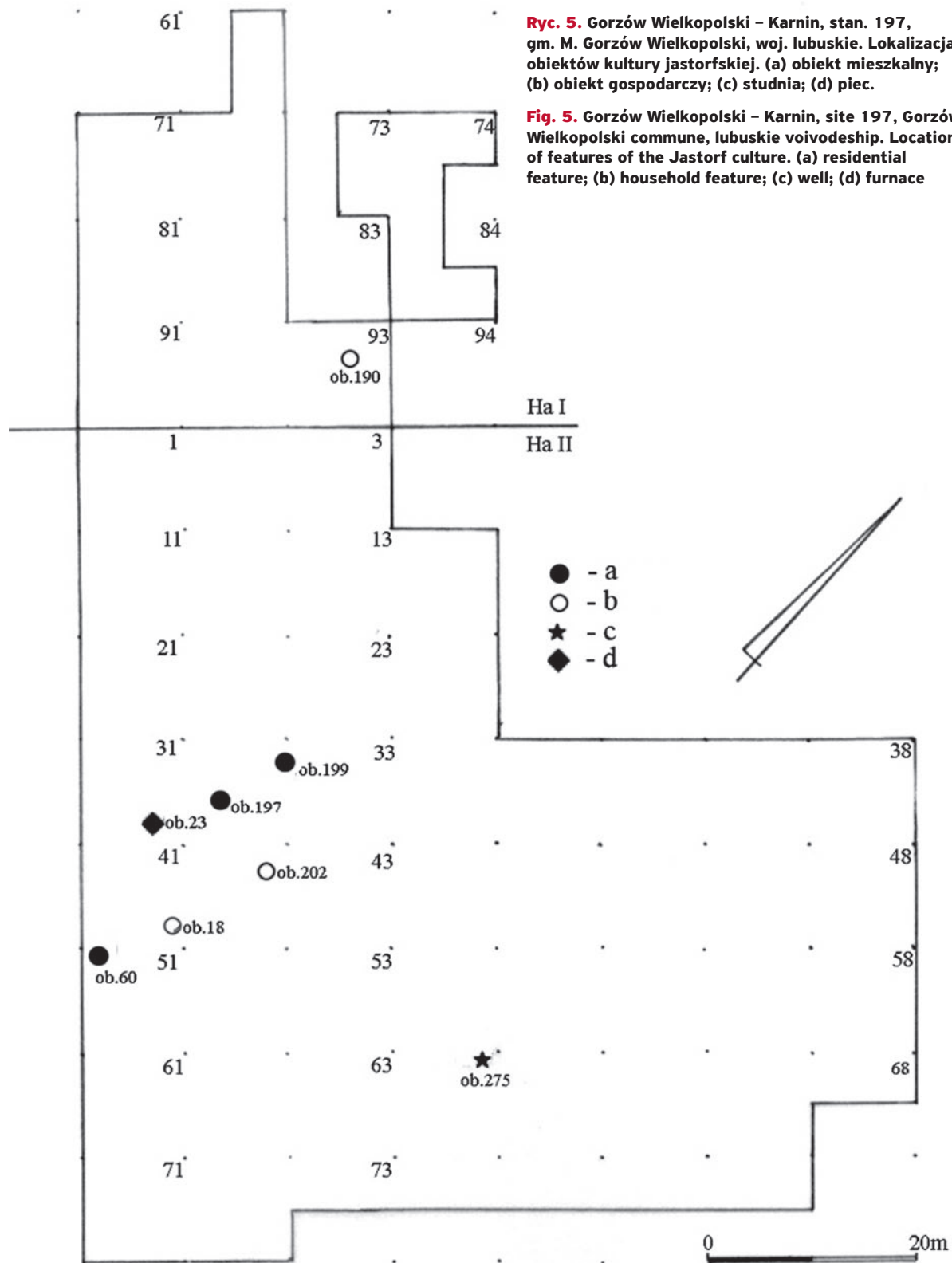

Ryc. 4. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Fragmenty naczyń. (1) ha II ar 23, ćw. b warstwa I, kultura przeworska; (2) ha II ar 23, ćw. a warstwa II, wczesne średniowiecze; (3) ha II ar 31, ćw. d warstwa I, kultura łużycka; (4) ha II ar 33, ćw. a warstwa II, kultura łużycka; (5-8) obiekt 44, kultura łużycka

Fig. 4. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Fragments of vessels. (1) ha II are 23, quarter b layer I, Przeworsk culture; (2) ha II are 23, quarter a layer II, early Middle Ages; (3) ha II are 31, quarter d layer I, Lusatian culture; (4) ha II are 33, quarter a layer II, Lusatian culture; (5-8) feature 44, Lusatian culture

Pod warstwą próchnicy, osiągającej maksymalnie miąższość 0,40 m, w części centralnej i północnej znajdował się piasek, a w części południowej – glina, którą można było wykorzystywać do produkcji naczyń oraz w budownictwie.

Przy wykonywaniu naczyń jako domieszki schudzającej używano piasku o zróżnicowanej granulacji z pokładów zalegających w centralnej części stanowiska lub tłuczni wykonanego z kamieni narzutowych

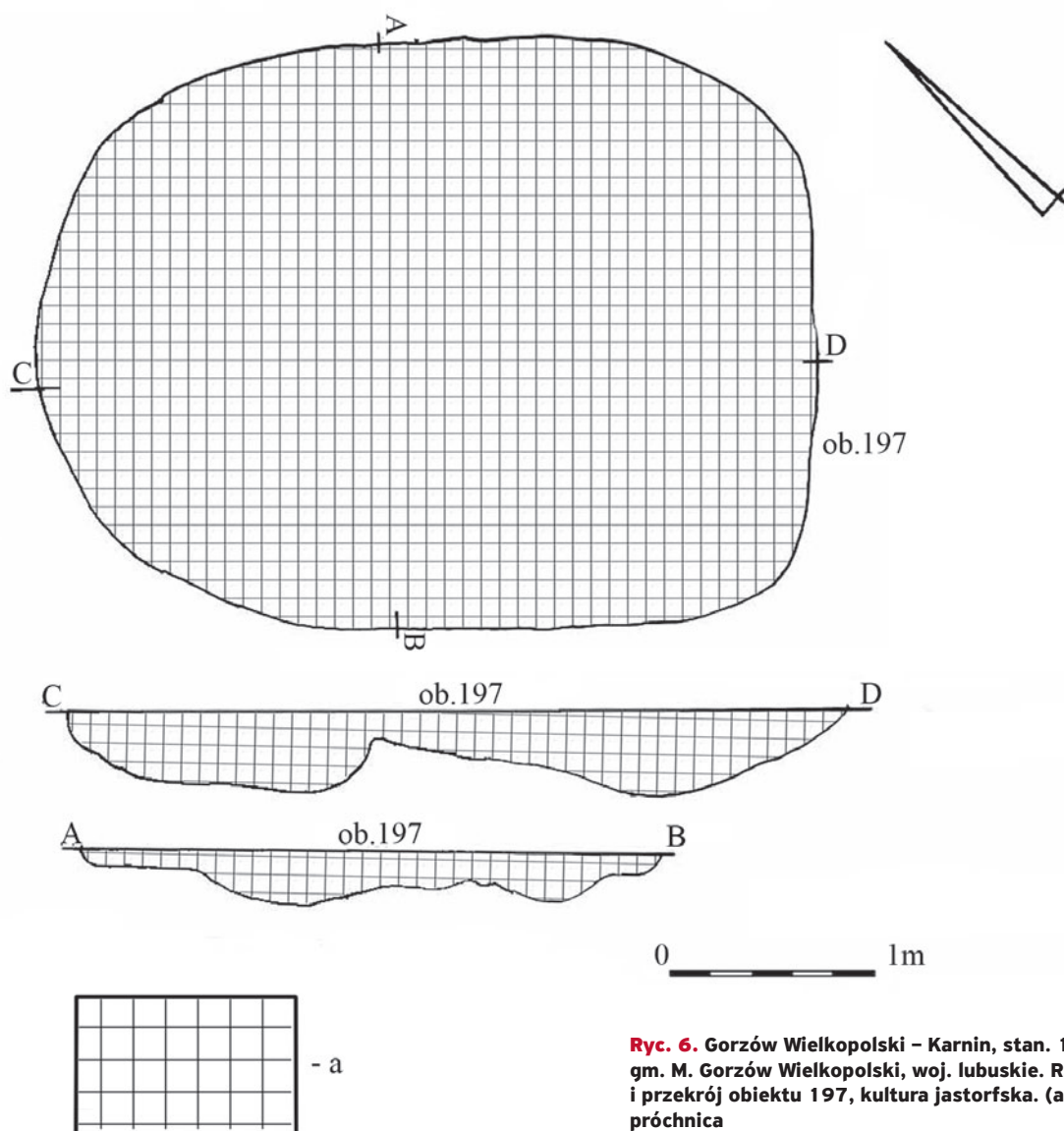
Ryc. 5. Górzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Górzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Lokalizacja obiektów kultury jastorfskiej. (a) obiekt mieszkalny; (b) obiekt gospodarczy; (c) studnia; (d) piec.

Fig. 5. Górzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Górzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Location of features of the Jastorf culture. (a) residential feature; (b) household feature; (c) well; (d) furnace

przetransportowanych przez lodowiec. Na powierzchni stanowiska oraz w jego najbliższym otoczeniu znajdowały się bryły krzemienia o zróżnicowanej wielkości.

W trakcie badań obejmujących obszar o powierzchni 71,5 ara (Ryc. 1) wyeksplorowano pozostałości po 313 obiektach (Ryc. 2), z których, jak również z warstw pozaobektowych, pozyskano 5312 artefaktów: 4147

fragmentów naczyń, 1020 kości, 20 grudek polepy, 1 przęślik gliniany, fragmenty przęślika wykonanego z kamienia, 10 rozcieraczy, 113 zabytków krzemienych. Zauważono, że obiekty różnią się chronologicznie w zależności od ich usytuowania. W części zachodniej badanego obszaru znajdowały się obiekty gospodarcze wiążące się z okresem nowożytnym, w części

Ryc. 6. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Rzut poziomy i przekrój obiektu 197, kultura jastorfska. (a) ciemnoszara próchnica

Fig. 6. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Horizontal projection and cross-section of feature 197, Jastorf culture. (a) dark-grey humus

środkowej – cmentarzysko kultury łużyckiej, natomiast w części wschodniej – osada z epoki kamienia, młodszego okresu przedrzymskiego, wczesnego średniowiecza – okresu plemiennego i państwowego.

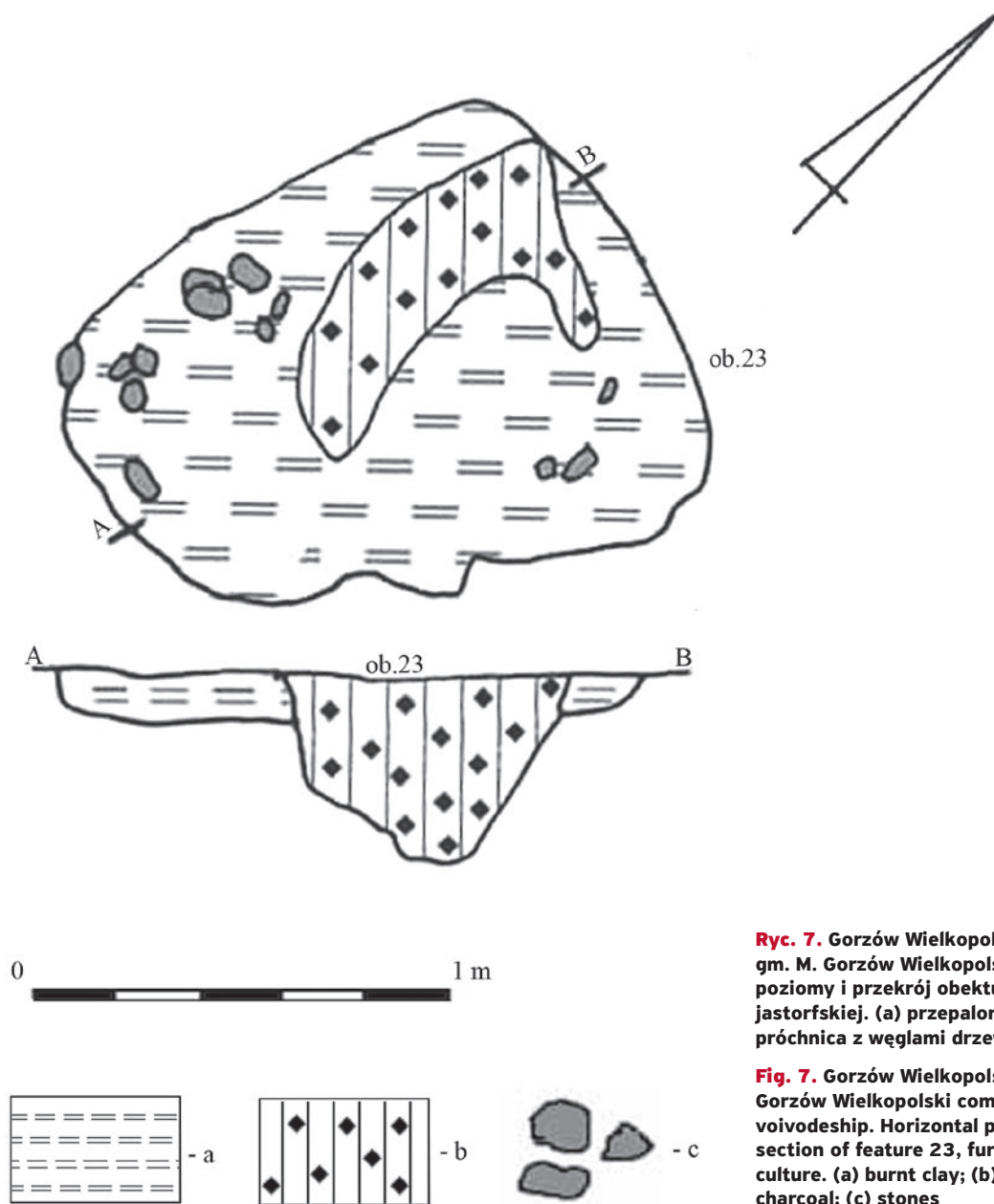
■ NEOLIT

Z przebywaniem na stanowisku ludności utożsamianej z kulturą neolityczną wiąże się 7 artefaktów krzemianych (1 rdzeń, 6 odłupków) znalezionych na powierzchni stanowiska przed rozpoczęciem badań wykopaliskowych oraz 106 wyeksplorowanych w trakcie prac badawczych. Wśród 113 zabytków najliczniejszą grupę stanowiły odłupki (63). Uwagę zwraca duży udział rdzeni (19), a mały wiórków (7), z których 4 były retuszowane, odłupków retuszowanych było 7, nieliczne były natomiast narzędzia: 3 drapacze, rylec, przekłuwacz, dłuto i niedokończona siekierka (Ryc. 3).

Analizując rozmieszczenie zabytków na badanym obszarze, należy zwrócić uwagę na dwa wyraźne ich

skupiska zlokalizowane w hektarze II: pierwsze w obrębie arów 13, 21, 23, natomiast drugie w obrębie arów 16, 25, 26.

Oprócz zabytków krzemianych z okresem neolitu wiąże się także pozostałość po jednym obiekcie gospodarczym (obiekt 24), w dużym stopniu zniszczonym przez młodszy chronologicznie obiekt, w wypełnisku którego obecne były fragmenty naczyń oraz fragment kamiennej motyki barwy szarzielonej, z małych rozmiarów płatkami koloru białego oraz dużą ilością miki. Wymiary zachowanego fragmentu: długość – 8,9 cm, szerokość – od 2,6 cm do 5,8 cm, grubość – 3,1 cm. Na fragmentach ceramiki nie stwierdzono obecności zdobnictwa umożliwiającego określenie przynależności kulturowej osady. Opierając się na sposobie wytwarzania naczyń, których jedne fragmenty charakteryzują się dużą domieszką piasku powodującego po wypale

Ryc. 7. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Rzut poziomy i przekrój obiektu 23, piec kultury jastorfskiej. (a) przepalona glina; (b) szara próchnica z węglami drzewnymi; (c) kamienie

Fig. 7. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Horizontal projection and cross-section of feature 23, furnace of the Jastorf culture. (a) burnt clay; (b) grey humus with charcoal; (c) stones

wyczuwalną szorstkość, zaś inne – znikomą domieszką, po wypale dającą wyczuwalną miękkość, na formach naczyń oraz fragmencie motyki można wnioskować, że była to grupa wiążąca się z kręgiem kultur naddunajskich – najprawdopodobniej kulturą lendzielską.

▪ **KULTURA ŁUŻYCKA**

Obszar centralny stanowiska uległ w czasach najnowszych bardzo dużym zniszczeniom. Przyczyniły się do nich głównie wykopy służące do pozyskania piasku dla celów budowlanych, doły, do których wrzucano śmieci i budowa betonowego zbiornika na kiszonkę.

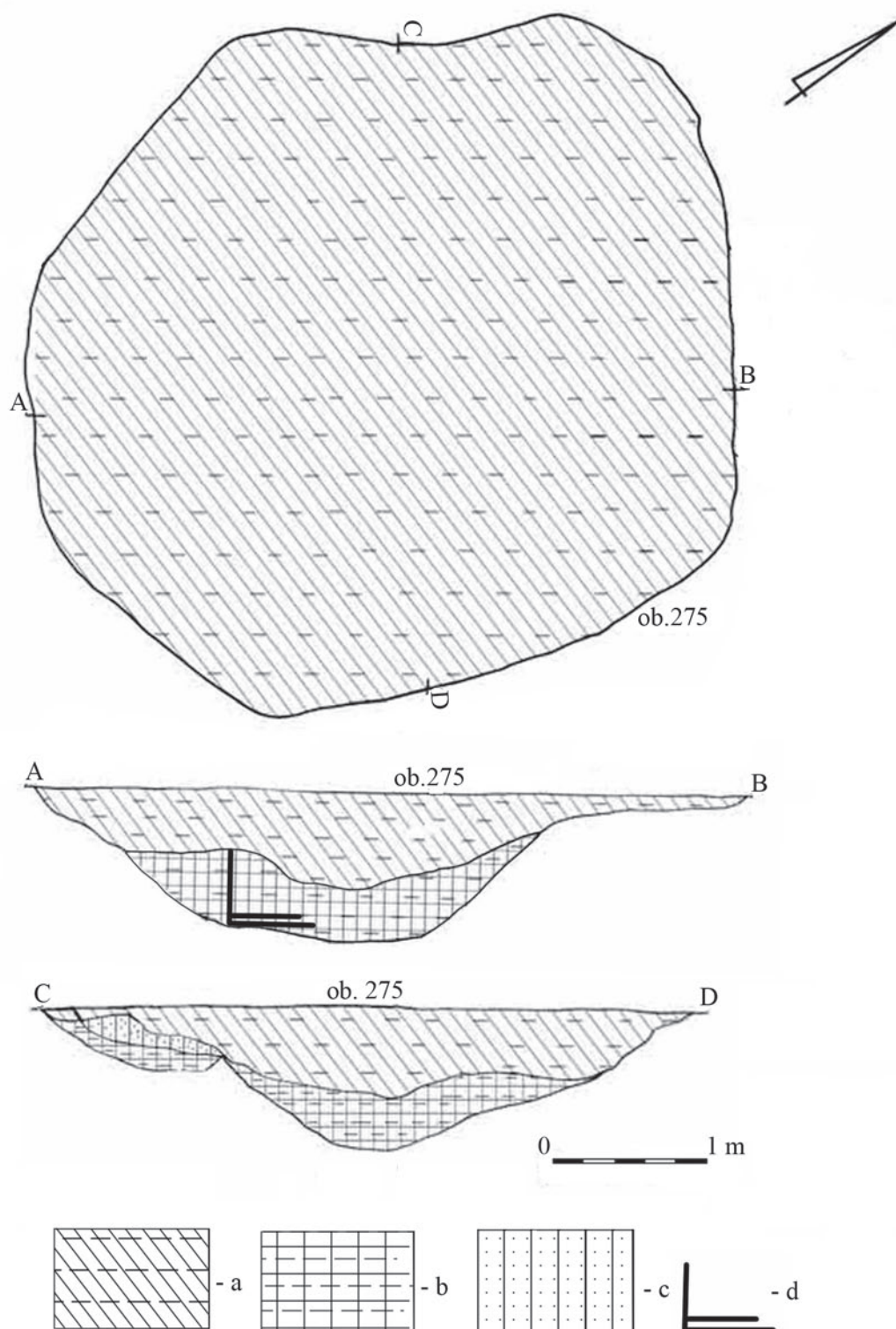
Z umiejscowionych w tej części stanowiska grobów pozostały fragmenty naczyń oraz przepalone kości, które uległy rozproszoniu na dużej powierzchni wskutek prowadzenia prac rolniczych lub znalazły się w wypełniskach obiektów nowożytnych. Tylko w przypadku jednego grobu jamowego (obiekt 154) ze skromnym

wyposażeniem w postaci kilku małych fragmentów ceramiki stwierdzono, że nie uległ on zniszczeniu.

Wśród pozostałości naczyń pochodzących ze zniszczonych grobów znajdowały się części garnków o esowatym profilu z łagodnym kształtem brzuśca i odchylnym na zewnątrz wylewem (Ryc. 4:8), garnka o beczułkowatym kształcie z guzkiem pod wylewem oraz fragmenty brzuśców o chropowatej powierzchni zewnętrznej.

Garnki są formami występującymi licznie w grobach na obszarze występowania kultury łużyckiej, w tym również na obszarze środkowego Nadodrza, obecne są w zespołach datowanych na III, IV-V okres epoki brązu, a także we wczesnej epoce żelaza (Gediga 1967, 113-114; Marcinkian 1972, 322-323).

Drugą licznie występującą grupę stanowią fragmenty mis i miseczek. Na części fragmentów wylewów mis o średnicy powyżej 15 cm widoczne było pogrubienie od wewnątrz i zagięcie do środka oraz umieszczanie

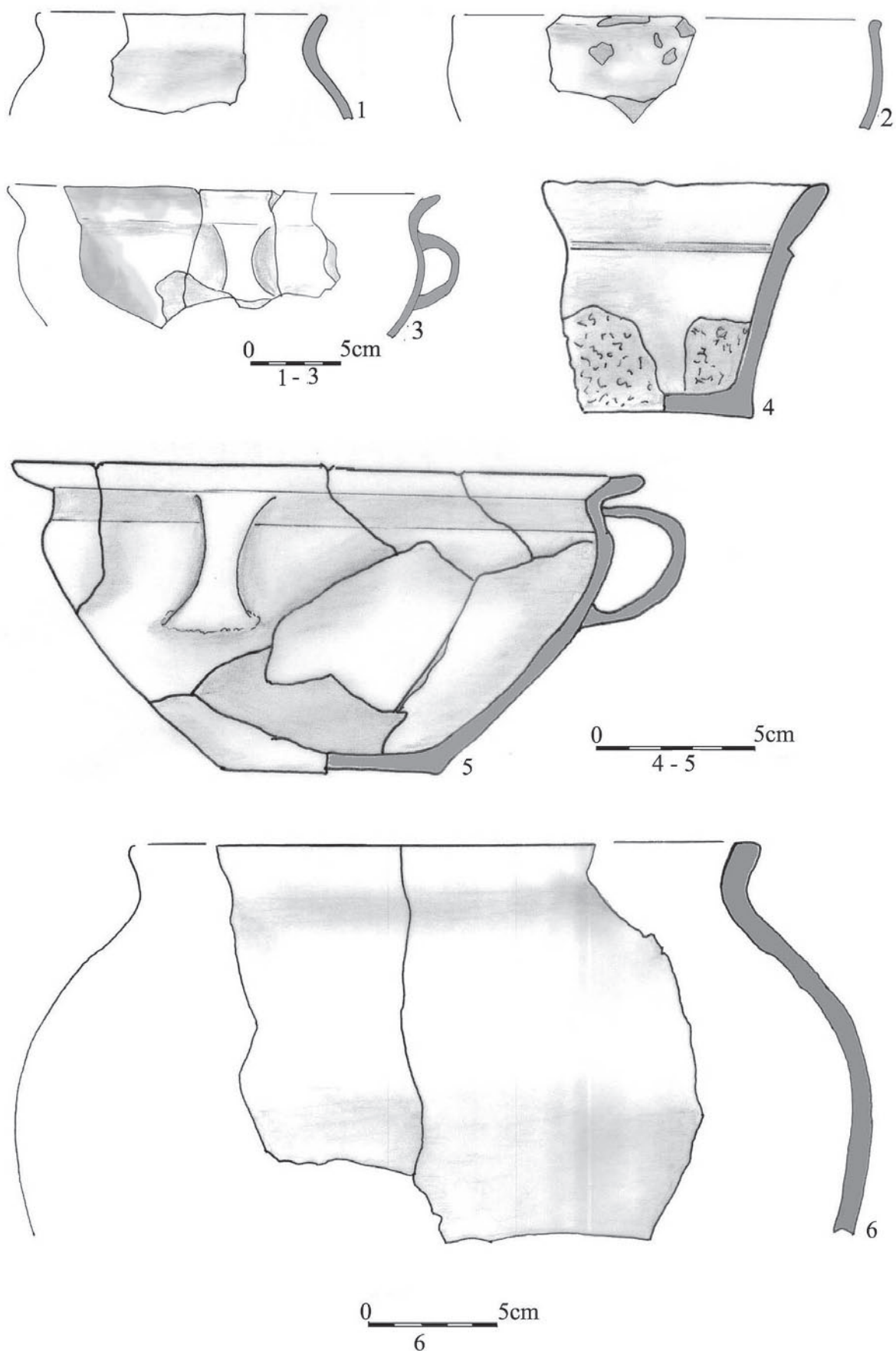

Ryc. 8. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Rzut poziomy i przekrój obiektu 275, studnia kultury jastorfskiej. (a) brunatna próchnica z gliną; (b) ciemnoszara próchnica z gliną; (c) szara próchnica z piaskiem; (d) elementy drewniane

Fig. 8. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Horizontal projection and cross-section of feature 275, well of the Jastorf culture. (a) brown humus with clay; (b) dark-grey humus with clay; (c) grey humus with sand; (d) wooden elements

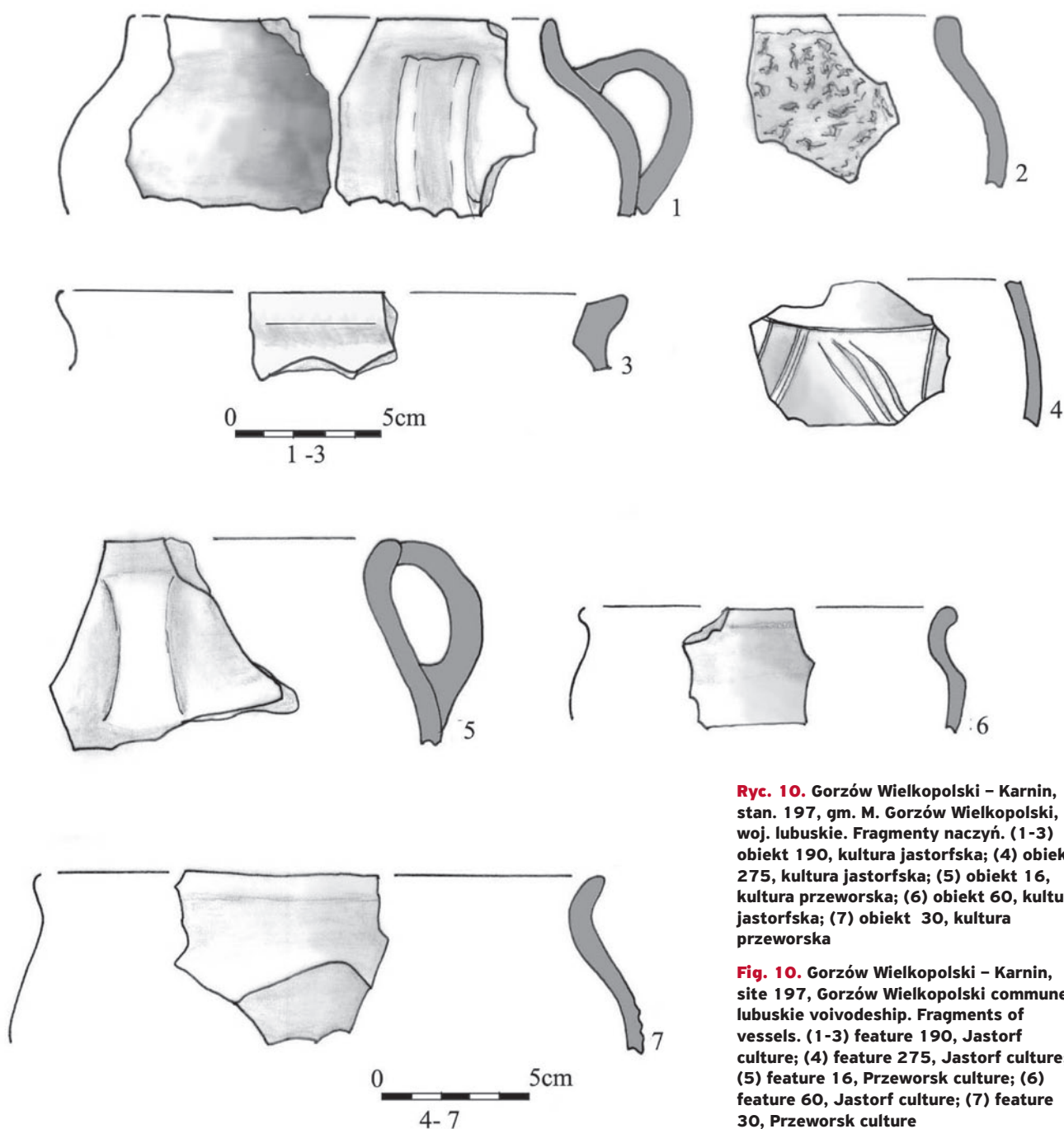
uch (Ryc. 4:4). Wyeksplorowano również fragmenty miseczek, których wylewy zdobione są ukośnym karbowaniem. Egzemplarze te obecne są w zespołach datowanych od IV okresu epoki brązu do wczesnego okresu lateńskiego (Marcinkian 1972, 324).

W analizowanym zbiorze fragmentów naczyń obecne były nieliczne małe części brzuśców dzbanów, które występują na znacznych obszarach kultury łuzyckiej w III, IV-V okresie epoki brązu (Gediga 1967, 118-119; Marcinkian 1972, 326-328).

Ryc. 9. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Naczynia lub ich fragmenty. (1, 2) kultura jastorfska, obiekt 199; (3-6) kultura przeworska, obiekt 99

Fig. 9. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Vessels or their fragments. (1, 2) Jastorf culture, feature 199; (3-6) Przeworsk culture, feature 99

Ryc. 10. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Fragmenty naczyń. (1-3) obiekt 190, kultura jastorfska; (4) obiekt 275, kultura jastorfska; (5) obiekt 16, kultura przeworska; (6) obiekt 60, kultura jastorfska; (7) obiekt 30, kultura przeworska

Fig. 10. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Fragments of vessels. (1-3) feature 190, Jastorf culture; (4) feature 275, Jastorf culture; (5) feature 16, Przeworsk culture; (6) feature 60, Jastorf culture; (7) feature 30, Przeworsk culture

▪ KULTURA JASTORFSKA

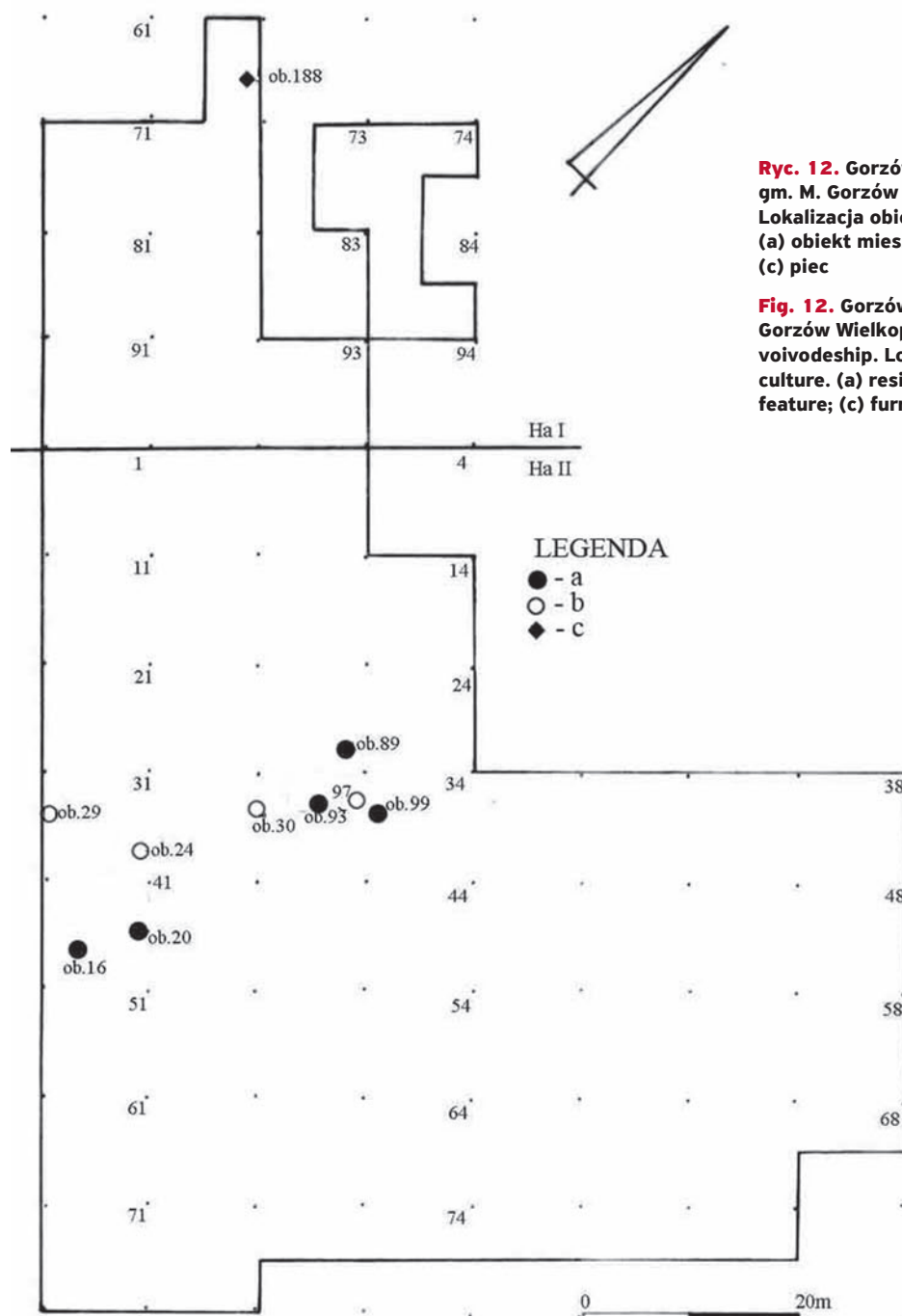
Z okresem zasiedlenia związanym z kulturą jastorfską wiążą się pozostałości po 8 obiektach: 18, 23, 60, 190, 197, 199, 202, 275 (Ryc. 5). Po analizie uwzględniającej parametry wielkościowe, sposoby drażnienia ścian w podłożu oraz wypełniska trzy z nich uznano (obiekty: 60, 197, 199) za pozostałości po obiektach mieszkalnych (Ryc. 6), charakteryzujących się kształtem nawiązującym do owalu, o długości ściany dłuższej nie przekraczającej 3,00 m. Nieckowato wydrążone w podłożu ściany opadały do dna maksymalnie do 0,48 m.

Brak słupów w opisanych powyżej obiektach wskazuje, że posiadały one konstrukcje zrębowe i były

częściowo zagłębione w podłoże. Analogie do tego typu budownictwa mieszkalnego odnajdujemy w grupie gubińskiej kultury jastorfskiej na osadzie w Budoradzu i Luboszycach (Domański 1975, 61-62).

Obiektom mieszkalnym towarzyszyły 3 obiekty o charakterze gospodarczym (obiekty: 18, 190, 202), o owalnym kształcie. Ich wymiary nie przekraczały 1,32 m długości i 1,00 m szerokości, a ściany wydrążone nieckowato w podłożu maksymalnie opadały do dna do głębokości 0,16 m. Poza obiektami gospodarczymi były tam także relikty pieca (obiekt 23) i studni (obiekt 275).

W rzucie poziomym zarys pozostałości po piecu był owalny. Jego wymiary wynosiły: 1,40 × 1,16 m. Długość

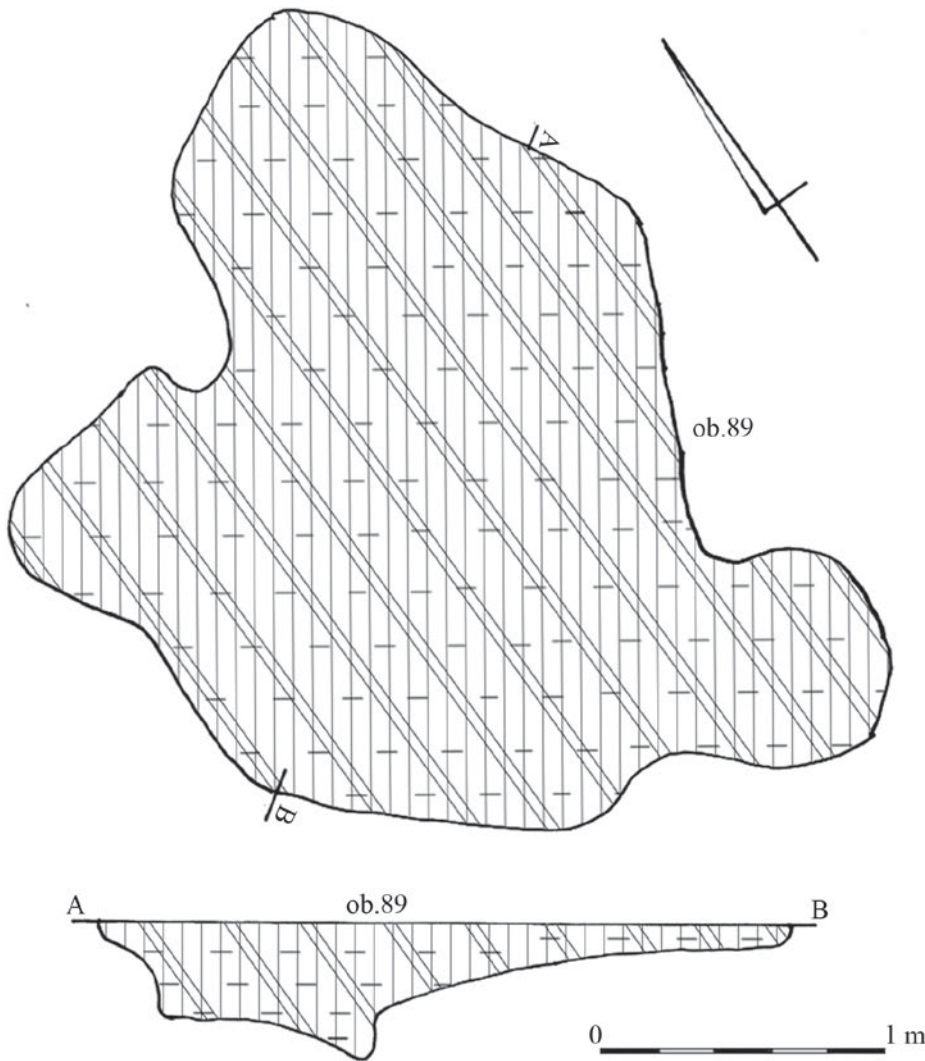
Ryc. 12. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Lokalizacja obiektów kultury przeworskiej. (a) obiekt mieszkalny; (b) obiekt gospodarczy; (c) piec

Fig. 12. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Location of features of the Przeworsk culture. (a) residential feature; (b) household feature; (c) furnace

z obiektów: 190, 197, 199. Wśród form dominują fragmenty garnków o zróżnicowanym stopniu wygładzenia powierzchni, esowatym profilem i zaopatrzonych w niektórych przypadkach w taśmowate ucha (Ryc. 9:1, 10:1). Mniej liczne są fragmenty garnków o zgrubiałych i facetowanych wylewach (Ryc. 10:3) oraz chropowatych na całej powierzchni poniżej wylewu (Ryc. 10:2), a także duże formy naczyń z pogrubionym wylewem. Druga grupa najliczniej występujących fragmentów ceramiki to misy. Obecne są w niej m.in. formy ze zgrubiałymi krawędziami zagiętymi do środka oraz formy wykonane techniką cienkościenną, o starannie wygładzonych powierzchniach barwy czarnej i brzegiem wychylonym na zewnątrz.

Ze zbioru fragmentów naczyń wyselekcjonowano 361 części umożliwiających przeprowadzenie analizy obejmującej poszczególne faktury i barwy powierzchni zewnętrznej, wewnętrznej oraz przełamów (Ryc. 11).

Z powyższego zestawienia wynika, że w przypadku powierzchni zewnętrznej i wewnętrznej dominowały faktury lekko szorstkie, wygładzone i starannie wygładzone, a w gamie barw powierzchni czarna, beżowo-brunatna, ceglástico-brunatna i beżowoszara. Wśród przełamów dominowały jednobarwne o kolorze szarym. W przypadku dwubarwnych o kolorze zewnętrznym beżowym i ceglástico-brunatnym, a wewnętrznym szarym, natomiast trójbarwnych o kolorze zewnętrznym i wewnętrznym beżowym, a środkowym szarym.

Ryc. 13. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Rzut poziomy i przekrój obiektu 89, reliktu budynku mieszkalnego kultury przeworskiej. (a) szarobrunatna próchnica z gliną

Fig. 13. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Horizontal projection and cross-section of feature 89, relic of a residential building of the Przeworsk culture. (a) grey-brown humus with clay

We wszystkich analizowanych fragmentach naczyń zaobserwowano użycie jako domieszki schudzającej tłuczniwa skalnego o średnicy ziaren od 0,5 mm do 5,6 mm. Z analizowanego zbioru wyselekcjonowano 60 fragmentów wylewów o grubościach od 3,1 mm do 14,2 mm, 305 brzuśców o grubościach 3,8-13,3 mm oraz 34 den o grubościach 6,5-17,2 mm.

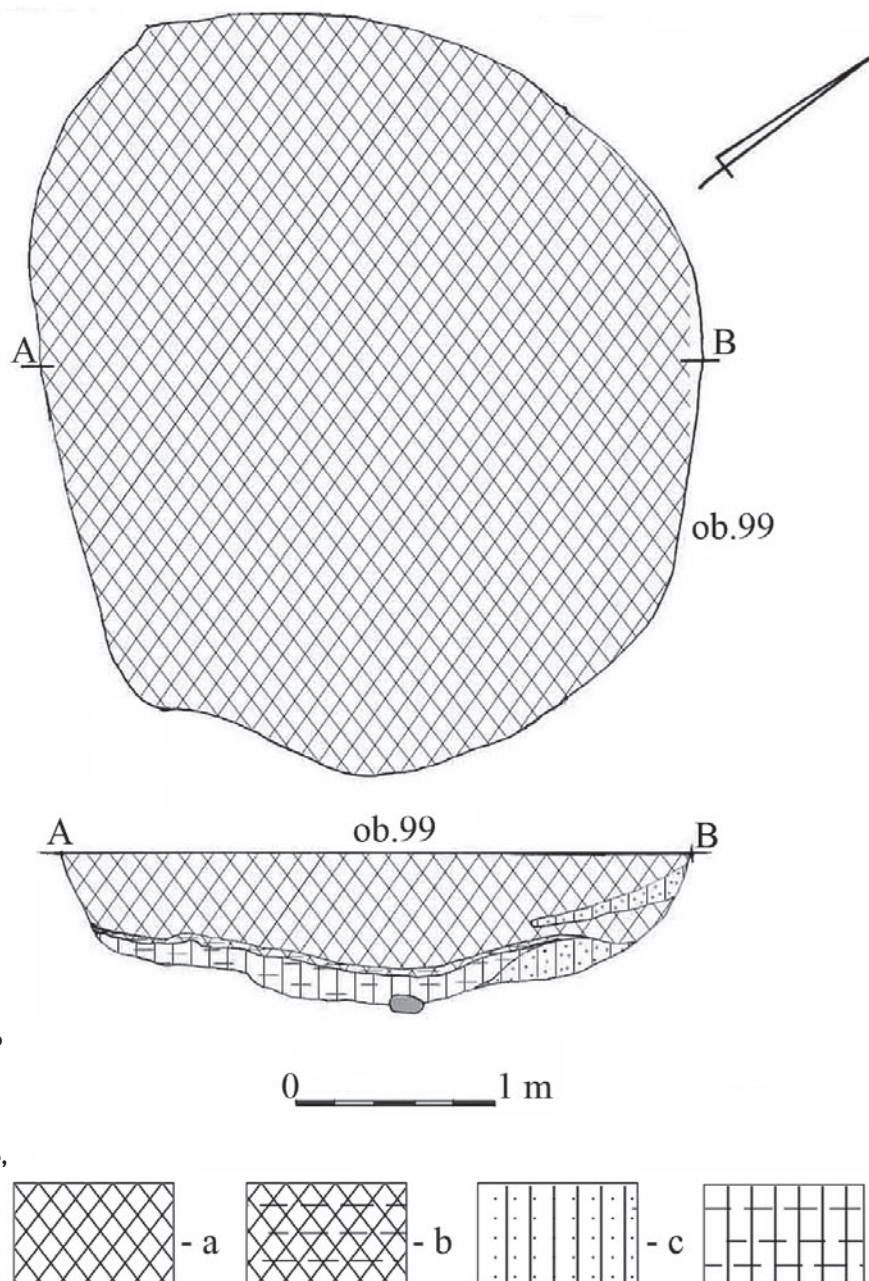
Analogie do form i sposobu wykonania naczyń z omawianej osady odnajdujemy na cmentarzysku w Luboszycach (Domański 1975, 158; tabl. XXVII: a, c, k; 146; tabl. XV: h; 141; tabl. X: d).

■ KULTURA PRZEWORSKA

W trakcie analizy fragmentów naczyń z poszczególnych obiektów stwierdzono, że w 9 przypadkach wiążą się one chronologicznie z kulturą przeworską (Ryc. 12).

Wśród nich 5 w momencie funkcjonowania pełniło rolę mieszkalną i ich cechą wspólną był kształt owalny. Długość po dłuższej osi w 4 przypadkach nie przekraczała 3,70 m, szerokość 3,26 m, a nieckowato wydrążone ściany zgłębione były w podłoże od 0,30 m do 0,84 m - obiekty 16, 89 (Ryc. 13) oraz obiekty 93, 99 (Ryc. 14). Od parametrów tych znacznie odbiegał owalny obiekt 20 o wymiarach 8,40 × 6,30 m, którego ściany opadały nieckowato do dna do głębokości 0,30 m.

Obiektom mieszkalnym towarzyszyły pozostałości obiektów gospodarczych (obiekty: 24, 30, 97), których długość nie przekraczała 2,26 m, szerokość 1,38 m, a nieckowato wydrążone ściany opadały maksymalnie do dna do głębokości 0,74 m, jak również o kształtach nawiązujących do koła (obiekt 29) o średnicy 0,64 m i głębokości 0,28 m.

Ryc. 14. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Rzut poziomy i przekrój obiektu 99, relikw budynku mieszkalnego kultury przeworskiej. (a) ciemnoszara próchnica.

Fig. 14. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Horizontal projection and cross-section of feature 99, relic of a residential building of the Przeworsk culture. (a) dark grey humus

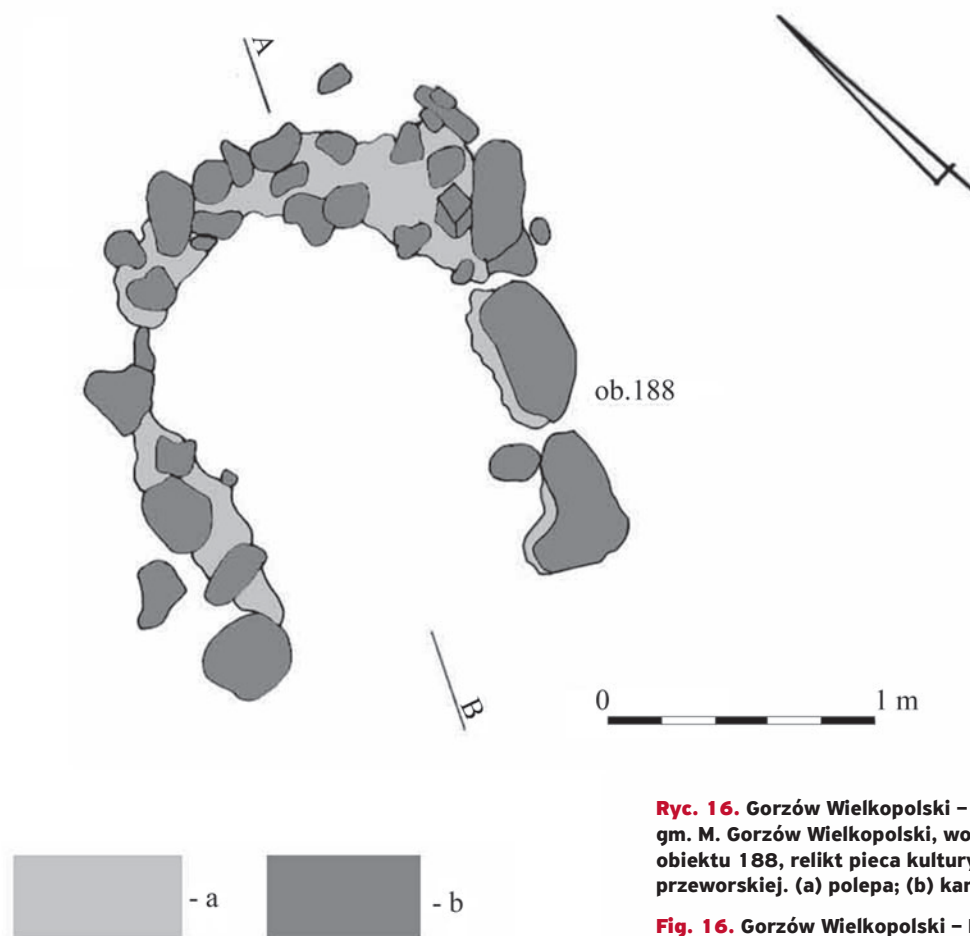
Na tle piasku pozostałość po obiekcie 188 rysowała się jako nieregularny owal o wymiarach 3,00 m po osi północ-południe oraz 3,08 m po osi wschód-zachód. Przy krawędzi północno-wschodniej zlokalizowany był płat szarej próchnicy o maksymalnej szerokości 0,40 m z dużą domieszką fragmentów polepy, w której obecne były polne kamienie. Część centralną stanowiła próchnica barwy ciemnoszarej z licznymi fragmentami polepy konstrukcyjnej i węgli drzewnych. W narożniku północno-zachodnim rysował się kolisty płat przepalanej czarnej próchnicy z dużą domieszką węgli drzewnych i grudek polepy. Jego średnica wynosiła 0,90 m. Od strony zachodniej przylegał do niego płat ciemnoszarej próchnicy z licznymi fragmentami grudek polepy i węgli drzewnych o zarysie owalu o wymiarach 0,74 × 0,50 m. Eksploracja wnętrza obiektu pozwoliła

stwierdzić, że stanowiło je 6 warstw o zróżnicowanej miąższości oraz głębokości umiejscowienia: 1 – warstwa szarej próchnicy z dużą zawartością gliny oraz grudek polepy, 2 – jasnoszara próchnica z domieszką czynnika mineralnego w postaci piasku, 3 – ciemnoszara próchnica z domieszką piasku, 4 – glina o barwie żółtoszarej, 5 – przepalona czarna próchnica z dużą domieszką spalenizny i grudek polepy, 6 – fragmenty ścianek obiektu wykonanych z gliny oraz polnych kamieni. Po wyeksplorowaniu opisanych warstw o grubości do 0,44 m odsłonięto zarys konstrukcji spągowej części pieca składającej się z kamieni. Były one ułożone na planie owalu o długości ściany wschodniej i zachodniej 1,90 m, a północnej 1,70 m i związane gliną, która uległa w trakcie użytkowania wypaleniu. W części południowej brak było konstrukcji kamienno-glinianej, gdyż w miejscu

Ryc. 15. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Rzut poziomy i przekrój obiektu 188, relikwenty pieca kultury jastorfskiej lub przeworskiej. (a) ciemnoszara próchnica z grudami polepy; (b) ciemnoszara próchnica z grudami polepy i węglami; (c) szara próchnica z grudami polepy; (d) jasnoszara próchnica z piaskiem; (e) ciemnoszara próchnica z piaskiem; (f) czarna próchnica z grudami polepy i węglami drzewnymi; (g) czarna próchnica z grudami polepy; (h) kamień.

Fig. 15. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Horizontal projection and cross-section of feature 188, relic of a furnace of the Jastorf or Przeworsk culture. (a) dark grey humus with lumps of pugging; (b) dark grey humus with lumps of pugging and coal; (c) grey humus with lumps of pugging; (d) light grey humus with sand; (e) dark grey humus with sand; (f) black humus with lumps of pugging and charcoal; (g) black humus with lumps of pugging; (h) stone

Ryc. 16. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Rzut poziomy II obiektu 188, relikwitu pieca kultury jastorfskiej lub przeworskiej. (a) polepa; (b) kamienie.

Fig. 16. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Horizontal projection of II feature 188, relic of a furnace of the Jastorf or Przeworsk culture. (a) pugging; (b) stones

tym zlokalizowany był wlot do pieca (Ryc. 15, 16). Opis pieca umieszczono w podrozdziale dotyczącym kultury przeworskiej, ale brak wyznaczników chronologicznych dopuszcza możliwość wiązania go z kulturą jastorfską.

Trzy budynki mieszkalne, między którymi odległość nie przekraczała 5,0 m i którym towarzyszył 1 obiekt gospodarczy, tworzyły skupisko. Pozostałe obiekty pełniące funkcję mieszkalną oddalone były o około 15,0 m od opisanych powyżej w kierunku południowo-wschodnim. Towarzyszyły im 2 obiekty gospodarcze, a ich lokalizacja przy krawędzi wykopu sugeruje, że przebadano północny fragment osady. O prowadzonej w osadzie działalności rzemieślniczej świadczą pozostałości po piecu zlokalizowanym w odległości 60,0 m w kierunku zachodnim od elementów zabudowy osady. Osada zlokalizowana była w przybliżeniu w części środkowej wyniesienia, natomiast piec w części najwyższej.

W trakcie badań obiektu 99 w narożniku południowo-wschodnim odsłonięto pochówek psa, przy szkielecie którego zlokalizowane były fragmenty naczyń (Ryc. 17). Pochówki psów z okresu wpływów rzymskich pochodzące z obiektów mieszkalnych wiązane są ze znaczeniem tych zwierząt w różnych systemach religijnych. Uchodziły one za zwierzęta lunarne, będące często

atrybutami bóstw księżyca lub bóstw płodności i świata zmarłych (Cofta-Broniewska 1979, 180, 185).

Fragmenty naczyń wiązane z kulturą przeworską dają się podzielić na dwie grupy, z których pierwsza określana jako ceramika tzw. „grubej roboty” i charakteryzuje się powierzchniami niedokładnie wygładzonymi, chropowatymi, zaś na części naczyń widoczne jest celowe chropowacenie. Wykonywane były one z gliny schudzonej mineralną domieszką grubo- lub średnioziarnistą. Formy te są mało zróżnicowane, są to garnki średnich rozmiarów, rzadziej mniejsze naczynia, takie jak kubki, czerpaki, misy. Mniej liczne są fragmenty dużych naczyń służących do przechowywania większej ilości zapasów.

W drugiej grupie występują naczynia cienkościenne lub średniościenne, wykonane starannie z gliny z drobnoziarnistą domieszką, o powierzchniach starannie wygładzonych, o barwie czarnej. Przeważają naczynia małych lub średnich rozmiarów. W grupie tej dominują fragmenty czarek, mis oraz tzw. naczyń wazowatych.

Najbardziej reprezentatywny zbiór naczyń chronologicznie wiążących się z kulturą przeworską wyeksplorowano z obiektu 99. Były wśród nich między

innymi garnki bezuche z odgiętym na zewnątrz brzegiem, odwrotnie gruszkowate (Ryc. 9:6), o powierzchni wygładzonej (Ryc. 18:2) lub celowo chropowate (Ryc. 18:1). Występowały tu również fragmenty mis o cienkich ściankach, starannie wygładzonych, barwy czarnej, zaopatrzone w jedno ucho w kształcie litery X i odgiętym na zewnątrz brzegiem (Ryc. 9:5), a także zachowany w całości kubek (Ryc. 9:4). Misa o charakterystycznej formie, takiej jak opisana powyżej, znajdowała się wśród zabytków w obiekcie 29, zaś w obiekcie 93 znajdowały się fragmenty dużego naczynia wazowatego o profilowanej górnej części.

Ze zbioru części naczyń pozyskanych w trakcie badań obiektów kultury przeworskiej wyselekcjonowano 431 fragmentów umożliwiających przeprowadzenie analizy obejmującej poszczególne faktury i barwy powierzchni zewnętrznej, wewnętrznej oraz przełamów (Ryc. 19).

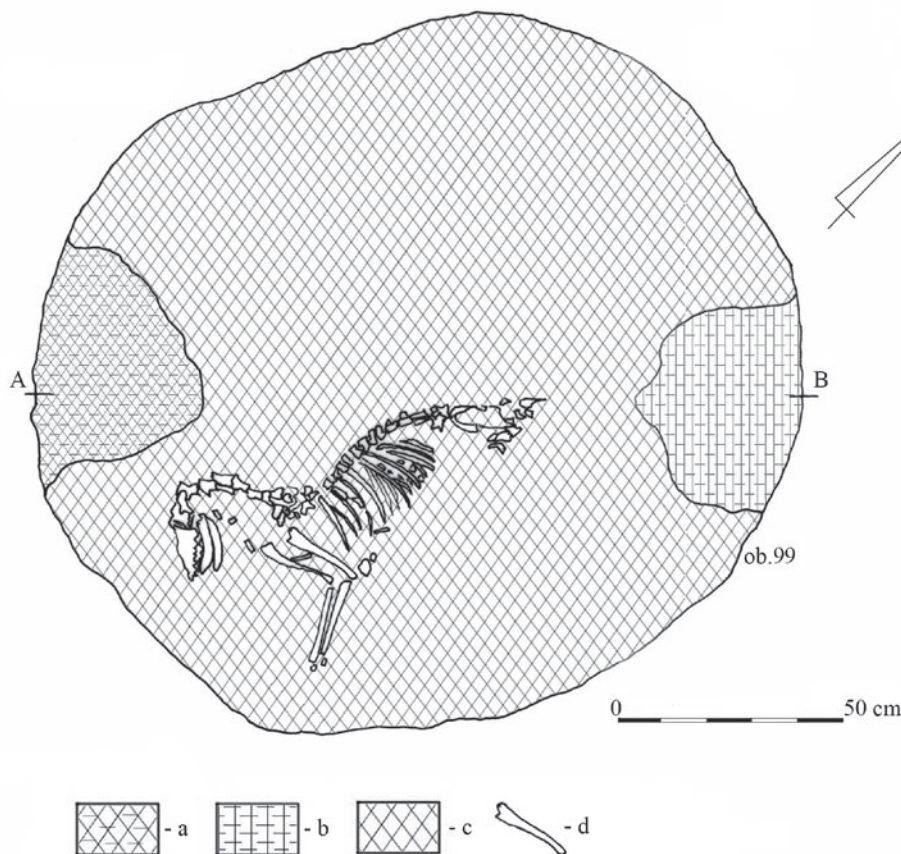
W przypadku powierzchni zewnętrznej dominowała faktura lekko szorstka i starannie wygładzona, wewnętrznej szorstka i starannie wygładzona, a w gamie barw powierzchni zewnętrznej kolor czarny i beżowoszary, natomiast wewnętrznej kolor szary i czarny. Wśród przełamów jednobarwnych dominowały o kolorze szarym, dwubarwnych o kolorze zewnętrznym brązowym, a wewnętrznym szarym, natomiast trójbarwnych o kolorze zewnętrznym i wewnętrznym brązowym, a środkowym szarym.

We wszystkich analizowanych fragmentach naczyń stwierdzono obecność tłuczni skalnego służącego do schudzania gliny, o średnicach ziaren od 0,5 mm do 6,8 mm. Wśród części naczyń poddanych analizie było 60 wylewów o grubości od 2,8 mm do 11,1 mm, 338 brzuśców o grubości 3,1-14,1 mm i 43 dna o grubości 4,3-16,7 mm.

Analogie do naczyń pochodzących z obiektów datowanych na okres wpływów rzymskich odnajdujemy między innymi na osadzie Nowa Wieś, stanowisko 1 i 12, gmina Bledzew (Dzieduszycki *et al.* 1998).

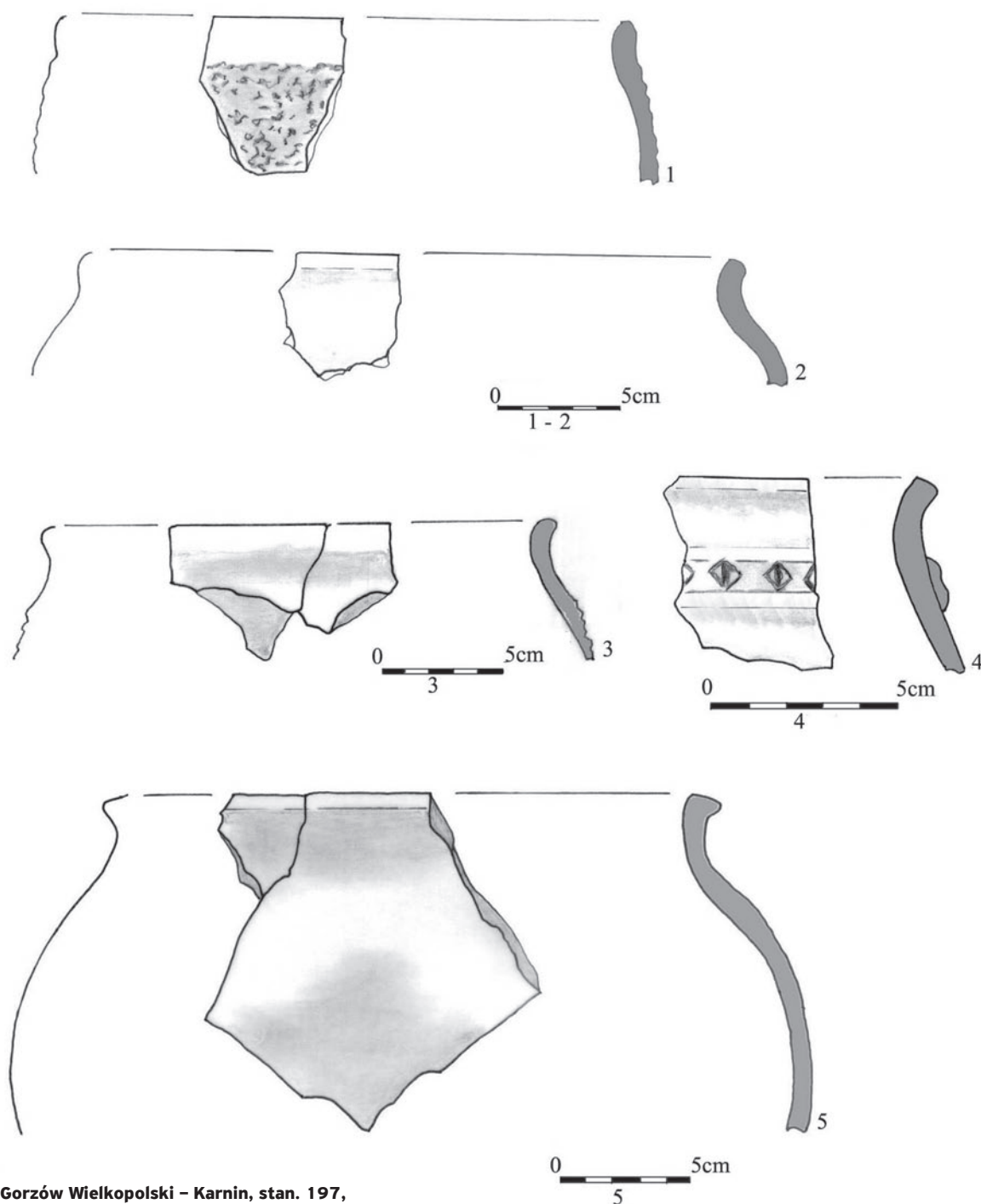
Większość zabytków ruchomych pozyskanych w trakcie badań wiąże się z kulturą jastorfską i przeworską, a funkcjonowanie osady przypada na okres, który w tej części Ziemi Lubuskiej jest słabo rozpoznany z powodu znikomej liczby źródeł. Należy również pamiętać, że teren ten zawsze stanowił peryferia osadnicze obszaru, którego centra znajdowały się bądź w dorzeczu Łaby, bądź we wschodniej części dorzecza Odry. Pierwsza duża przemiana osadnicza wiązała się z pojawieniem się w dorzeczu Odry kultury jastorfskiej. Nie wykazuje ona związków kulturowych z poprzedzającym ją osadnictwem łużyckim (grupą białowicką i górzycą kultury łużyckiej), co sugeruje, że tam, gdzie wkroczyła były tereny puste (Domański 2004, 173).

Na terenie Wielkopolski najwcześniejsze elementy kultury jastorfskiej datowane są na koniec okresu

Ryc. 17. Górzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Górzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Rzut poziomy II obiektu 99, pochówek psa, kultura przeworska. (a) ciemnobrunatna próchnica z domieszką gliny; (b) szara próchnica z domieszką gliny; (c) ciemnobrunatna próchnica; (d) kości

Fig. 17. Górzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Górzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Horizontal projection of II feature 99, burial of a dog, Przeworsk culture. (a) dark brown humus with an addition of clay; (b) grey humus with an addition of clay; (c) dark brown humus; (d) bones

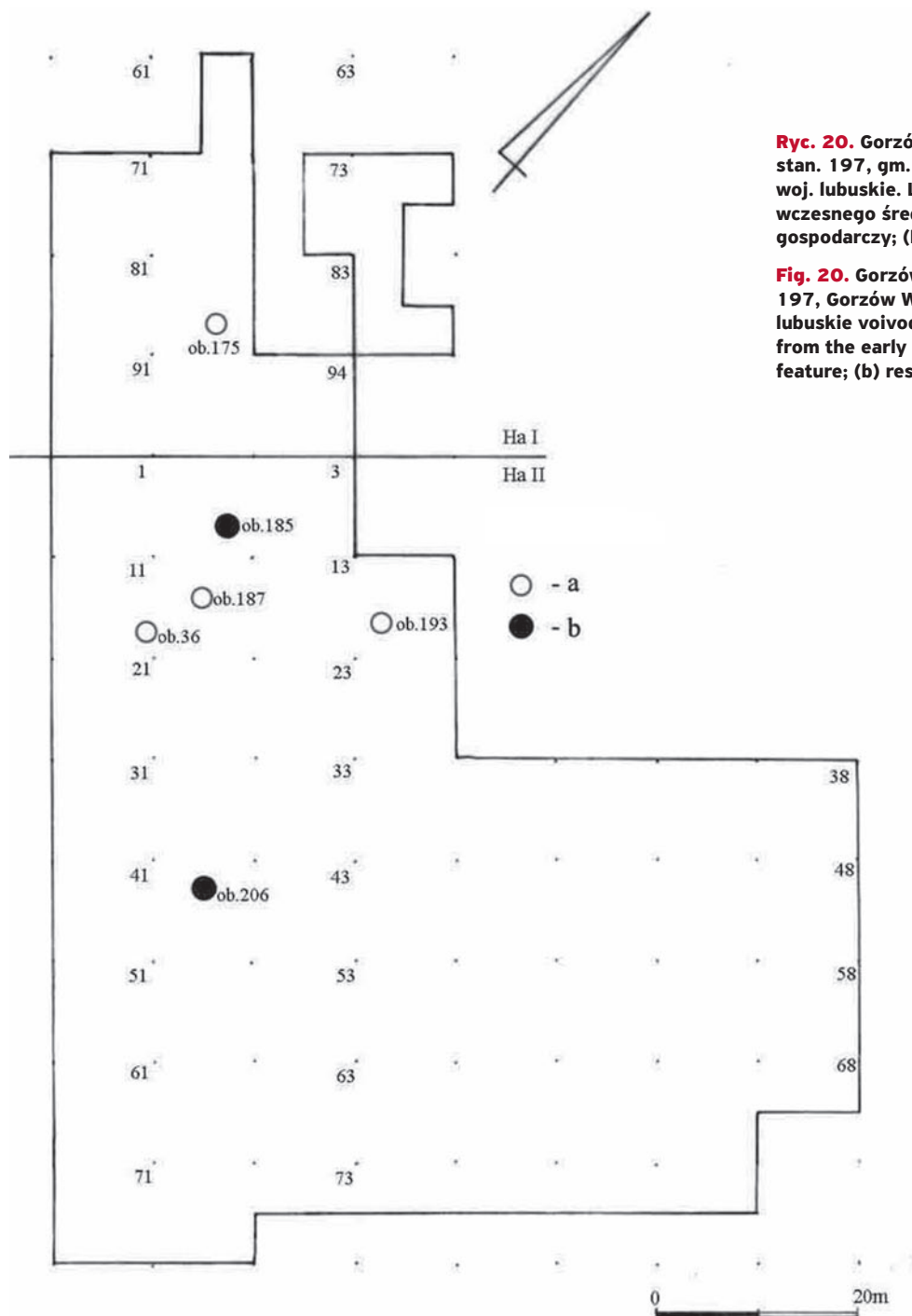
Ryc. 18. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Fragmenty naczyń. (1-4) obiekt 99, kultura przeworska; (5) obiekt 190, kultura jastorfska

Fig. 18. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Fragments of vessels. (1-4) feature 99, Przeworsk culture; (5) feature 190, Jastorf culture

halsztackiego D₃ (HD₃) i stadium to ogólnie synchronizuje się ze starszym okresem przedrzymskim odpowiadającym okresowi wczesnolateńskiemu (Laten A–B). W sensie kulturowym tożsame jest ono z późną fazą kręgu pomorsko-kloszowego. Zanik kultury jastorfskiej przypada najprawdopodobniej na przełom fazy A₂ i A₃ młodszego okresu przedrzymskiego (Michałowski 2004, 163).

W przypadku badań nad osadnictwem kultury przeworskiej najslabiej rozpoznany jest region osadniczy nad dolną Wartą, stanowiący pogranicze między Pomorzem i Wielkopolską. Wyraźnie rysuje się jego zachodnia granica wyznaczona przez Odrę, natomiast brak zdecydowanej linii granicznej na wschodzie (Lewczuk 1998, 125).

Kultura jastorfska jest starsza genetycznie od kultury przeworskiej, lecz od przełomu III i II wieku p.n.e. obie kultury wykazują wzajemne powiązania. Z porównań chronologii względnej i bezwzględnej grupy gubińskiej kultury jastorfskiej (Domański 1975, 1981) i kultury przeworskiej (Dąbrowska 1994) wynika, że są one całkowicie sobie równoczesne. Fazy I i II grupy gubińskiej

Ryc. 20. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Lokalizacja obiektów z okresu wczesnego średniowiecza. (a) obiekt gospodarczy; (b) obiekt mieszkalny

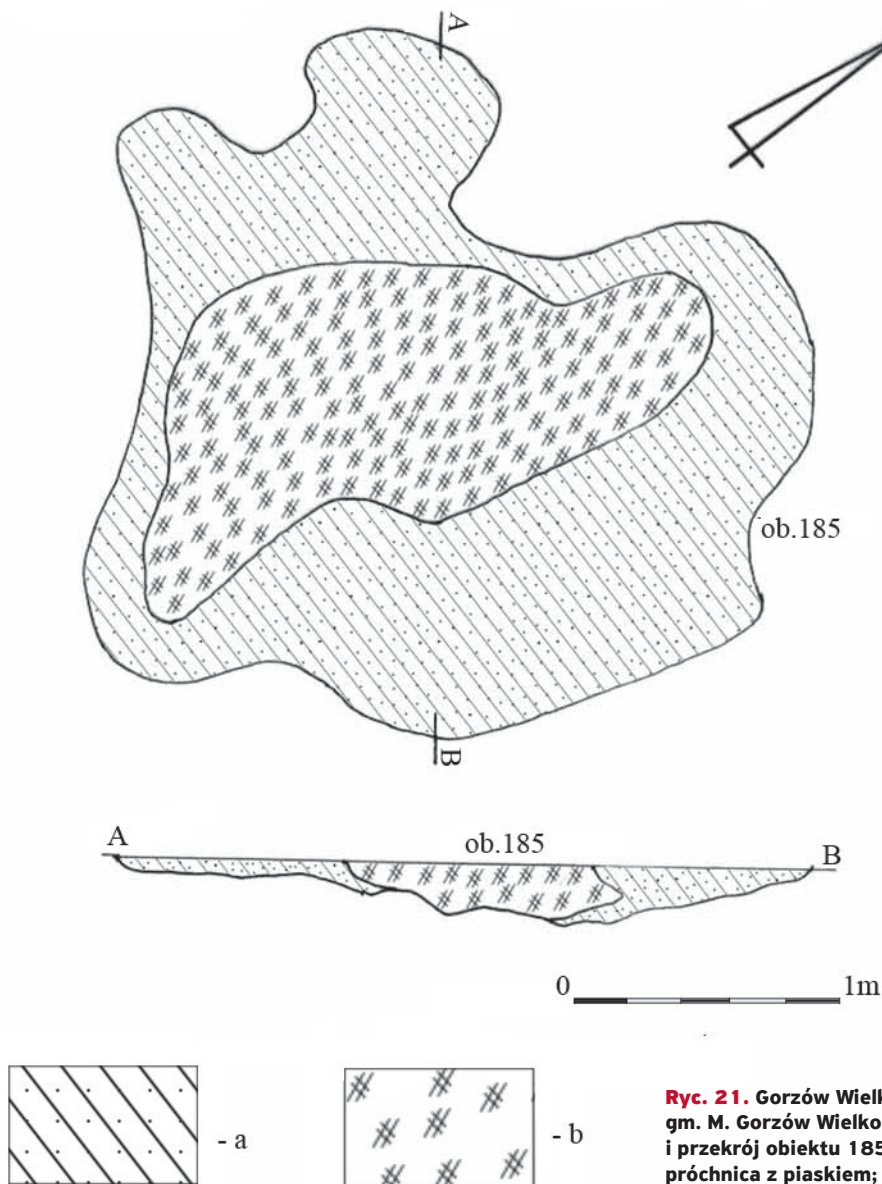
Fig. 20. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Location of features from the early Middle Ages. (a) household feature; (b) residential feature

2 szarego, 1 ceglastrobrunatnego oraz 1 szarego. W grupie 3 przełamów jednobarwnych 2 były szare, a 1 ceglastrobrunatny, w grupie 3 przełamów dwubarwnych były one od strony zewnętrznej beżowoszare, a wewnętrznej szare, 1 przełam trójbarwny był od strony zewnętrznej i wewnętrznej beżowoszary, a w środku szary. We wszystkich fragmentach stwierdzono obecność tłucznia skalnego pełniącego rolę domieszki schudzającej o średnicach ziaren od 2,1 mm do 6,2 mm. Grubość wylewu wynosiła 7,7 mm, dna 12,8 mm, a 2 ścianek brzuśców od 7,2 mm do 11,6 mm.

O osadnictwie wczesnośredniowiecznym okresu plemiennego świadczą fragmenty naczyń wyeksplorowane z warstw pozaobiektowych.

Z okresem państwowym wczesnego średniowiecza wiązą kolejnych 5 obiektów (Ryc. 20), z których 2 pełniły rolę mieszkalną. Zarys jednego z nich (obiekt 185) był owalny i miał wymiary 2,90 × 2,80 m, natomiast drugi (obiekt 206) o kształcie kwadratowym gdzie długość boku miała 2,00 m. Zróżnicowane było ich wypełnienie, gdyż w przypadku obiektu 185 obecny był w części centralnej płat czarnej próchnicy z domieszką spalinowy oraz grudek polepy (Ryc. 21), a w przypadku obiektu 206 – próchnica szarobrunatna. W obydwu przypadkach zbliżony był sposób drążenia nieckowatych ścian w podłoże do głębokości nie przekraczającej 0,22 m.

Obiektom mieszkalnym towarzyszyły 3 obiekty gospodarcze (obiekty: 36, 175, 187) o kształcie kolistym

Ryc. 21. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Rzut poziomy i przekrój obiektu 185, wczesne średniowiecze. (a) brunatna próchnica z piaskiem; (b) spalenizna

Fig. 21. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Horizontal projection and cross-section of feature 185, early Middle Ages. (a) brown humus with sand; (b) burnt material

o średnicach 1,00 m, 1,50 m i 1,90 m, zagłębionych w podłoże od 0,20 m do 0,40 m oraz z wypełniskami próchnic w odcieniach szarych i ciemnobrunatnych.

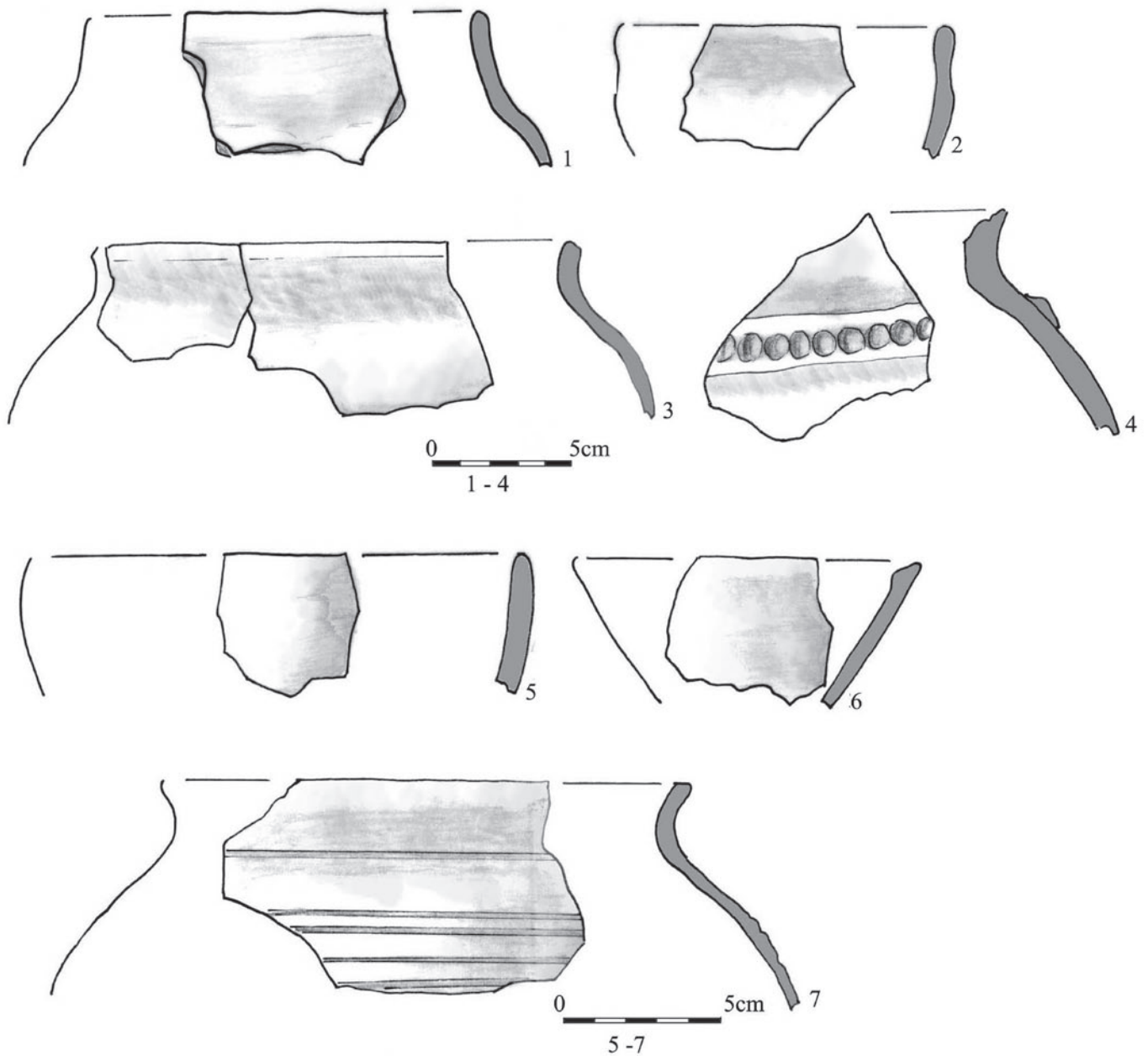
Z pozyskanych w trakcie eksploracji obiektów 34 fragmentów naczyń wyselekcjonowano 31, które umożliwiały przeprowadzenie analizy obejmującej poszczególne faktury i barwy powierzchni zewnętrznej, wewnętrznej i przełamów (Ryc. 22).

W przypadku powierzchni zewnętrznej i wewnętrznej dominowała faktura lekko szorstka, a w przypadku barw powierzchni zewnętrznej i wewnętrznej kolor szary. W grupie przełamów jednobarwnych najliczniejszy był kolor szary, a w zbiorze dwubarwnych o kolorze zewnętrznym brunatnobezowym, a wewnętrznym szarym.

We wszystkich analizowanych fragmentach stwierdzono obecność tłuczni skalnego pełniącego rolę domieszki schudzającej, a uwzględniając maksymalną średnicę ziaren, mieściły się one w przedziale od 0,5 mm

do 4,1 mm. Grubość ścianek brzuśców wahała się od 5,2 mm do 8,5 mm, w przypadku 1 wylewu wynosiła ona 6,3 mm, natomiast grubości 3 den wynosiły 8,5 mm, 9,5 mm i 19,5 mm.

Wśród nielicznych fragmentów naczyń datowanych na ten okres wyróżniono wylew naczynia charakteryzującego się dobrym wypałem, występowaniem piasku jako domieszki schudzającej oraz silnym profilowaniem partii brzegowej. Naczynia tego typu wytwarzano między innymi na osadzie zlokalizowanej na stanowisku Żółwin 29, gmina Międzyrzecz, datowanej na okres C/D-E wczesnego średniowiecza (Kabaciński *et al.* 1998, 354, 358; ryc. 25:8). M. Brzostowicz zalicza je do form esowatych o niewyodrębnionej szyjce, użytkowanych w fazie D wczesnego średniowiecza, ale obecnych również w fazie E (Brzostowicz 2002, 43; ryc. 20:2, 44).

Ryc. 23. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. Fragmenty naczyń. (1) obiekt 26, kultura jastorfska; (2) ar 21/ha II; (3) obiekt 24, kultura przeworska; (4) obiekt 18, kultura jastorfska; (5) ar 21 ćw. d, warstwa II/ha II, kultura łużycka; (6) ar 31/ha II, warstwa kulturowa, kultura łużycka; (7) ar 22 ćw. I/ha II, wczesne średniowiecze

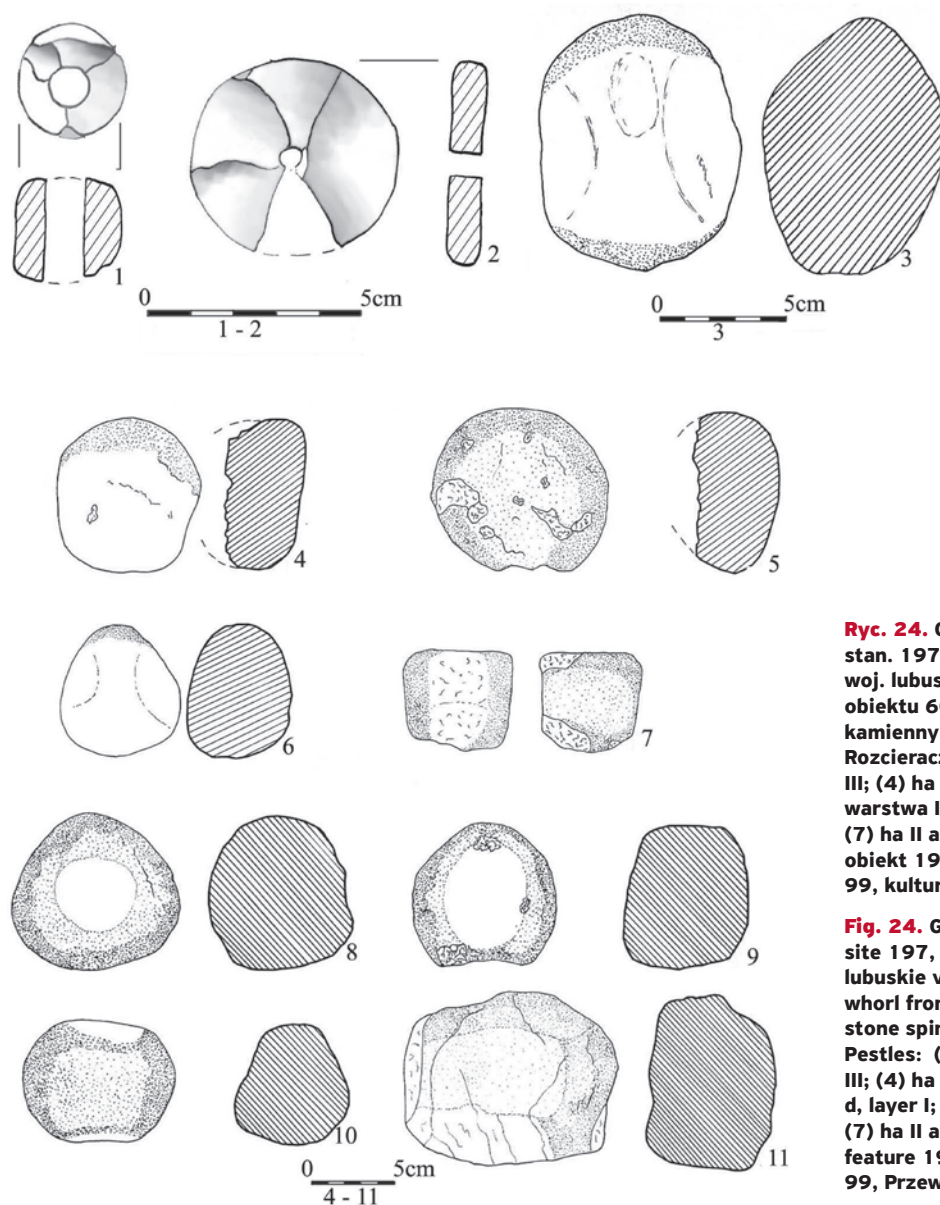
Fig. 23. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. Fragments of vessels. (1) feature 26, Jastorf culture; (2) are 21/ha II; (3) feature 24, Przeworsk culture; (4) feature 18, Jastorf culture; (5) are 21 quarter d, layer II/ha II, Lusatian culture; (6) are 31/ha II, cultural layer, Lusatian culture; (7) are 22 quarter I/ha II, early Middle Ages

co uniemożliwiało określenie przynależności chronologicznej. W przypadku pozostałości po paleniskach (obiekt 35 – 18 fragmentów, obiekt 38 – 45 fragmentów, obiekt 39 – 16 fragmentów, obiekt 40 – 25 fragmentów, obiekt 41 – 4 fragmenty, obiekt 186 – 3 fragmenty, obiekt 191 – 8 fragmentów) były one umiejscowione częściowo w warstwie humusu oraz na granicy z piaskiem

calcowym. Prace prowadzone w trakcie upraw rolnych, głównie głęboka orka, doprowadziły do częściowego zniszczenia płaszczy intencjonalnie ułożonych kamieni oraz przemieszczenia materiału ceramicznego zróżnicowanego chronologicznie, który znalazł się wśród kamieni tworzących paleniska.

Pozyskane fragmenty naczyń z 3 obiektów o funkcji gospodarczej (obiekt 12 – 15 fragmentów naczyń, 3 kości, obiekt 92 – 11 fragmentów, obiekt 123 – 4 fragmenty) nie pozwalają jednoznacznie określić, czy wiążą się one z osadnictwem kultury jastorfskiej, czy przeworskiej.

W trakcie prowadzenia badań na powierzchni stanowiska, plantowania poszczególnych arów oraz eksploracji warstw kulturowych pozyskano 205 fragmentów wylewów, 2139 brzuśców, 98 den, 18 uch, 11 grudek polepy, 408 kości. Głęboka orka oraz prace ziemne prowadzone w przeszłości doprowadziły do zatarcia granic warstw odnoszących się do poszczególnych faz

Ryc. 24. Gorzów Wielkopolski – Karnin, stan. 197, gm. M. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie. (1) gliniany przęślik z obiektu 60, kultura jastorfska; (2) kamienny przęślik z obiektu 44. Rozcieracze: (3) ha II ar 22 ćw. c, warstwa III; (4) ha II ar 23; (5) ha II ar 33 ćw. d, warstwa I; (6) ha II ar 23 ćw. c warstwa II; (7) ha II ar 22 ćw. d, warstwa I; (8-10) obiekt 197, kultura jastorfska; (11) obiekt 99, kultura przeworska.

Fig. 24. Gorzów Wielkopolski – Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship. (1) clay spindle whorl from feature 60, Jastorf culture; (2) stone spindle whorl from feature 44. Pestles: (3) ha II are 22 quarter c, layer III; (4) ha II are 23; (5) ha II are 33 quarter d, layer I; (6) ha II are 23 quarter c layer II; (7) ha II are 22 quarter d, layer I; (8-10) feature 197, Jastorf culture; (11) feature 99, Przeworsk culture

zasiedlania stanowiska w różnych okresach chronologicznych, a w przemieszanym materiale zabytkowym dominują części naczyń wiążących się z kulturą jastorfską i przeworską.

Oprócz zabytków wymienionych powyżej znaleziono fragmenty przęślika wykonanego z kamienia oraz 7 rozcieraczy. Fragmenty przęślika pozyskano w trakcie eksploracji ara 91 zlokalizowanego w obrębie hektara I (1 fragment) oraz podczas eksploracji obiektu 44 (3 fragmenty), w którym znalazły się wtórnie. Wykonano go z kamiennej płytki barwy szarej o grubości 7,2 mm. W trakcie obróbki nadano mu kształt koła o średnicy 4,7 cm, z otworem w części centralnej o średnicy 5,4 mm (Ryc. 24:2).

Jeden egzemplarz rozcieracza o długości 9,2 m, szerokości 8,4 cm i grubości 5,1 cm pozyskano w trakcie plantowania ara 23. Pierwotnie jego grubość była większa, uległ on bowiem podziałowi na dwie części wzdłuż osi dłuższej. Wnioskując na podstawie pozyskanego

fragmentu, użytkowano tylko jedną płaszczyznę, na ścianie poprzecznej (Ryc. 24:4).

W trakcie badań prowadzonych w obrębie warstw kulturowych wyeksplorowano 6 rozcieraczy. W warstwie III ara 23 ćwiartka d wśród zabytków były 2 rozcieracze. Pierwszy o wymiarach: długość 8,9 cm, szerokość 6,0 cm, grubość 5,2 cm, ze śladami po użytkowaniu dwóch ścian, zachowany w całości, natomiast drugi uległ rozpadowi pod wpływem wysokiej temperatury na wiele części (znaleziono tylko jedną część). Zachowane wymiary wynosiły: długość 6,6 cm, szerokość 6,4 cm, grubość 4,6 cm. Na jednej krawędzi obecne były ślady powstałe w trakcie rozcierania. W obrębie tego samego ara, ale w warstwie II ćwiartka c znaleziono rozcieracz o wymiarach: długość 7,4 cm, szerokość 7,3 cm, grubość 5,8 cm, z powierzchniami noszącymi dookólne ślady użytkowania (Ryc. 24:6). W warstwach eksplorowanych w obrębie ara 22 znajdowały się 2 rozcieracze. Egzemplarz z ćwiartki c warstwy III charakteryzował

się długością wynoszącą 9,7 cm, szerokością 7,8 cm, grubością 6,5 cm oraz dookólnymi śladami rozcierania (Ryc. 24:3), a znalezione w warstwie I, o długości 6,7 cm, szerokości 6,2 cm, grubości 5,4 cm, posiadał ślady użytkowania na trzech płaszczyznach (Ryc. 24:7). Zachowany fragmentarycznie egzemplarz o wymiarach: długość 10,7 cm, szerokość 9,5 cm, grubość 4,7 cm, ze śladami użytkowania na całej powierzchni znaleziono w warstwie II w obrębie ćwiartki d ara 33 (Ryc. 24:5).

■ OKRES NOWOŻYTNY

Pozostałości po 68 obiektach datowanych na okres nowożytny zgrupowane były w 2 skupiskach, z których pierwsze obejmowało zachodnią, a drugie centralną część badanego obszaru i wiążą się z dwoma okresami działalności mieszkańców Karnina.

Pierwszym było kopanie w części zachodniej w obrębie arów nr 2, 12, 22 i 32 długich „rowów” po osi wschód-zachód (obiekty: 163, 164, 165), o szerokości od 1,50 do 2,00 m i zagłębionych w podłoże do 0,10 m oraz o nieokreślonej długości, gdyż ich kontynuacja miała miejsce w obrębie przyległych arów nie objętych badaniami. Z wypełnisk, które stanowiła próchnica barwy brunatnej nie pozyskano zabytków umożliwiających określenie chronologii.

Zbliżone kształtem do opisanych powyżej były 2 obiekty zlokalizowane w arach 44 i 45 (obiekty: 159 i 160), ale wykopanych po osi północ-południe.

Kopano je najprawdopodobniej po ulewnych deszczach i powodziach celem odprowadzenia wody z płaskich obszarów zlokalizowanych na północ od stanowiska archeologicznego do płynącego w odległości 250 m ciek. Brak ich na skłonie opadającym w kierunku ciek, po którym woda mogła spływać bez zakłóceń uwiarygodnia przyjętą funkcję. O płaskie tereny porośnięte trawą zlokalizowane wokół wsi mieszkańcy dbali szczególnie, gdyż głównym ich zajęciem była hodowla bydła. Według spisu z 1718 r. wśród mieszkańców wioski była osoba pełniąca funkcję pasterza.

Brak zabytków ruchomych utrudnia określenie czasu kopania „rowów”, ale wykonano je przed 1896 r., w którym zbudowano przez wieś linię kolejową. Tory położono na sztucznie usypanym nasypie, który uniemożliwiał kopanie „rowów” i swobodny przepływ wody.

Część pozostałości po obiektach zlokalizowanych w centralnej części badanego obszaru wiąże się z budową domu mieszkalnego oraz budynków gospodarczych wzniesionych w północno-zachodniej części stanowiska w końcu XIX w. lub początków XX w. Do ich budowy użyto cegły wykonanej maszynowo, łączonoj zaprawą wapienno – piaskową. Po pozyskiwaniem

piasku potrzebnym do wykonania zaprawy pozostały obiekty kształtem nawiązującym do nieregularnych owali o maksymalnej długości 4,6 m, szerokości do 3,0 cm i głębokości do 1,0 cm, które ze względów bezpieczeństwa po zakończonej eksploatacji zasypywano.

W skupisku obejmującym centralną część badanego obszaru najliczniejszą grupę, liczącą 33 obiekty, stanowiły pozostałości po słupach. Zlokalizowane były one bądź pojedynczo w poszczególnych arach, bądź zgrupowane po 2 lub po 3, a także występowały w grupie składającej się z 7 słupów będących pozostałościami po płotach i przydomowych zagrodach funkcjonujących w XIX-XX w.

Zabytki z wypełnisk obiektów datowanych na okres nowożytny chronologicznie wiążą się z różnymi fazami zasiedlania stanowiska w przeszłości. W obiektach 26 i 27 wiążą się one z okresem użytkowania cmentarzyska datowanego na okres trwania kultury łużyckiej oraz osady kultury przeworskiej i jastorfskiej, w obiekcie 33 – z neolitem, kulturą przeworską, kulturą łużycką, okresem nowożytnym, a w obiektach: 149, 150 i 152 – z kulturą łużycką. Fragmenty naczyń o zróżnicowanej chronologii zostały wrzucone do obiektów nowożytnych wraz z humusem w trakcie ich zasypywania.

■ PODSUMOWANIE

Badania przeprowadzone na stanowisku Karnin 197 potwierdziły przebywanie na jego obszarze ludności z okresu neolitu, kultury łużyckiej, kultury jastorfskiej, kultury przeworskiej, wczesnego średniowiecza okresu plemiennego i państwowego oraz okresu nowożytnego.

Zasób pozyskanych informacji odnoszących się do poszczególnych okresów jest zróżnicowany. Wiążące się okresem neolitu artefakty krzemienne, fragment kamiennej motyki oraz fragmenty ceramiki pozbawionej zdobnictwa, ale w oparciu o jej cechy technologiczne oraz formy pozwalają wnioskować, że na stanowisku przebywała grupa wiążąca się najprawdopodobniej z kulturą lendzielską.

Fragmenty naczyń pochodzących ze zniszczonych grobów cmentarzyska, wśród których były części garnków o esowatym profilu, o beczułkowatym kształcie z guzkiem pod wylewem oraz mis i miseczek pozwalają datować północny fragment cmentarzyska na III, IV-V okres epoki brązu.

Materiały wiążące się z kulturą przeworską uzupełniają skromny zasób źródeł nad regionem osadniczym tej kultury nad dolną Wartą, stanowiącym pogranicze między Pomorzem i Wielkopolską, a obecność na tym samym stanowisku obiektów z zabytkami wiążącymi się z kulturą jastorfską umożliwia przesłanie

wzajemnych oddziaływań i powiązań chronologicznych obu kultur.

W obrębie badanego obszaru stanowiska nie odsłonięto pozostałości po obiektach wiążących się z osadnictwem wczesnośredniowiecznym okresu plemiennego, ale obecność przedstawicieli tego okresu poświadczają fragmenty naczyń wyeksplorowane z warstw pozaobiektowych. Wiążące się z okresem państwowym wczesnego średniowiecza pozostałości po obiektach oraz fragmenty naczyń datowane są na XIII w.

Z przebadanego fragmentu stanowiska nie pozyskano zabytków datowanych na okres od późnego średniowiecza do XIX w., w którym w północno-zachodniej części stanowiska wzniesiono murowany dom mieszkalny i zabudowania gospodarcze.

Wyniki badań przeprowadzonych w latach 2007-2008 umożliwiają skorygowanie obszaru stanowiska zasiedlanego w przeszłości przez społeczności

w zróżnicowanych chronologicznie okresach (Ryc. 1). Uwzględniając powierzchnię stanowiska, którego wielkość nie była mniejsza niż 1,5 ha, a pracami badawczymi objęto jego północną część obejmującą mniej niż ½ jego obszaru, wskazane jest by obszar na południe od linii wyznaczającej południową granicę badań wykopaliskowych objęto ochroną konserwatorską. Przeprowadzenie w przyszłości na tym obszarze badań umożliwiłoby określenie wielkości i uściślenie chronologii osady neolitycznej oraz cmentarzyska z epoki brązu.

Przebadanie zlokalizowanych na tym obszarze pozostałych elementów osad datowanych na okres trwania kultury jastorfskiej i przeworskiej oraz szczegółowa analiza całości materiału ruchomego pozwoliłyby na rozstrzygnięcie przypuszczenia o zamieszkiwaniu osady przez grupę ludności łączącej tradycje obu kultur. Poszerzyłyby one również zasób informacji z okresu średniowiecza odnoszących się do miejscowości Karnin.

Bibliografia

- Brzostowicz M. 2002. *Bruszczewski zespół osadniczy we wczesnym średniowieczu*. Poznań.
- Cofta-Broniewska A. 1979. *Grupa Kruszyńska kultury przeworskiej*. Poznań.
- Dąbrowska T. 1994. Wpływy jastorfskie na kulturę przeworską w młodszym okresie przedrzymskim. W: J. Gurby, A. Kokowski (red.), *Kultura przeworska 1*. Lublin, 71-87.
- Domański G. 1975. *Studia z dziejów Środkowego Nadodrza w III-I wieku p.n.e*. Wrocław.
- Domański G. 2004. *Zagadnienie podziałów kulturowych we wczesnym okresie wpływów rzymskich w dolnym dorzeczu Odry (= Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza 2)*, Zielona Góra, 173-179.
- Dzieduszycki W., Makiewicz T., Sobucki A. 1998. Nowa Wieś st. 1 i 12, gm. Bledzew. W: R. Mazurowski (red.), *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego 1. Ziemia Lubuska*. Poznań, 117-182.
- Gediga B. 1967. *Plemiona kultury łużyckiej w epoce brązu na Śląsku Środkowym*. Wrocław.
- Kabaciński J., Krause E., Szamalek K., Winiarska-Kabacińska M. 1998. Żółwin st. 29, gm. Międzyrzecz. W: R. Mazurowski (red.), *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego 1. Ziemia Lubuska*. Poznań, 315-359.
- Każmierczyk J. 1970. *Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu 2*. Wrocław.
- Kondracki J. 1978. *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa.
- Lewczuk J. 1994. Kultura przeworska na środkowym Nadodrzu w okresie lateńskim. W: J. Gurby, A. Kokowski (red.), *Kultura przeworska 1*. Lublin, 89-105.
- Lewczuk J. 1998. Stan badań nad okresem lateńskim i wpływów rzymskich na terenie województwa zielonogórskiego. *Archeologia Środkowego Nadodrza 1*, 121-146.
- Marcinkian A. 1972. Cmentarzysko ludności kultury łużyckiej z III-V okresu epoki brązu w Przyborowie, powiat Nowa Sól. *Zielonogórskie Zeszyty Muzealne 3*, 173-424.
- Michałowski A. 2004. *Mosty na Odrze? Kultura jastorfska w Brandenburgii i Wielkopolsce. (= Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza 2)*, Zielona Góra, 161-172.

Summary

Piotr Lemaniak, Waclaw Pogorzelski

Results of archaeological excavations at the multi-cultural site in Gorzów Wielkopolski-Karnin, site 197, Gorzów Wielkopolski commune, lubuskie voivodeship

The archaeological excavations were carried out in this location with regard to the construction of the road S-3. During the surface survey preceding the excavations, it was observed that the relics were present on an oval area of 170 × 80 m, situated on the south-west – north-east axis. Given the land relief, it was observed that the central part of the site was the highest. To the north, the terrain fell gently, while the decline was steeper to the south.

Upon investigating an area of 71.5 ares, it was concluded that the relics vary in terms of chronology and function depending on their location. In the northern part, the relics were of a household character and originated from the early modern period; the centre contained a burial ground of the Lusatian culture; while the southern part contained a settlement from the Stone Age, younger pre-Roman period, as well as from the tribal and state periods of the Early Middle Ages.

Connected with the Neolithic are 7 flint artefacts collected from the surface of the site and 106 relics acquired during excavations. Apart from flint relics, also a remnant of a single, partly destroyed feature is related to the Neolithic – its fill contained fragments of vessels and a fragment of a stone hoe found in the northern part of the site in the course of preparations of a trench for excavations. Taking into account the manner of making the vessels and their forms, as well as the fragment of the stone hoe, it can be concluded that the group bears a relation to the Lengyel culture.

The burial ground of the Lusatian culture from the 3rd, 4th-5th period of the Bronze Age and the Early Iron Age, located in the centre of the site, suffered severe damage in the past, mainly because of trenches for acquiring sand for construction purposes. Relics of the tombs located in this part of

the site include fragments of vessels and burnt bone, which were dispersed in the course of agricultural activities or made their way to the fill of the early modern features. Only in the case of a single pit tomb (feature 154) was it concluded that no destruction had occurred. The period of settlement of the site by the Jastorf culture is represented by relics of 8 features, of which 4 performed a residential function (features: 23, 60, 197, 199). They were characterised with a partial recess into the ground as well as a log structure. They were accompanied by 2 household features (features: 18, 202), waste pit (feature 190) and a well (feature 275).

The Przeworsk culture is represented by 10 features, of which 5 performed a residential function (features: 16, 20, 89, 93, 99). A dog tomb was found in the south-eastern corner in building 99. Residential features were accompanied by relics of household pits with oval-like (features: 24, 30, 97) or circular shapes (feature 29), as well as relics of a furnace (feature 188).

The tribal period of the Early Middle Ages left fragments of vessels from a household pit (feature 193) and fragments of vessels from the cultural layer, while the relics dated to the Early Middle Ages of the state period are fragments of 5 vessels (features: 36, 175, 185, 187, 206).

With 199 features, no relics were acquired that could offer the possibility to determine their cultural affiliation. On the basis of conclusions related to their fill, they were qualified as features related broadly to the pre-historic period. They included 155 relics of household features, 2 relics of hearths and 42 of posts.

The early modern period is represented by relics of 68 features, which were located in 2 concentrations. In the western part, 5 were trenches (features: 159, 160, 163, 164, 165), 4 were post holes, and 7 were household features. The cluster in the central part of the area under investigation was formed by 33 features in the form of post holes, 8 features located on the rise performed the role of pits for acquiring sand, 1 contained cow bones, and 3 were household features.

■